

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет аграрної економіки і менеджменту**

**Кафедра обліку та економіко-правового
забезпечення агропромислового бізнесу**

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
на тему:**

«ОБЛІК НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ»

Студента 1 курсу, ОПЗм – 12 групи
Спеціальності 071- облік і оподаткування
Магістерської програми
Облік і правове забезпечення агропромислового бізнесу
Шевчук С. А.
Керівник: д.е.н, професор
Пархоμεць М.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: ___ Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2018

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Концептуальні аспекти організації систем обліку і контролю на підприємствах малого бізнесу	6
2. Організація первинного та зведеного обліку на підприємствах малого бізнесу	16
3. Організація синтетичного обліку та формування звітності на малому підприємстві	26
4. Особливості обліку діяльності на малих підприємствах за простою формою	41
Висновки і пропозиції	47
Список використаних джерел	54

ВСТУП

Дослідження організаційної практики, проблем і перспектив розвитку бухгалтерського обліку і контролю в сфері малого підприємництва України має, безперечно, важливе значення. Особливо актуальним на сьогоднішній день є питання адаптації чинної системи бухгалтерського обліку до нових ринкових умов господарювання. Науково-теоретичне дослідження розвитку бухгалтерського обліку в малому бізнесі, його тенденцій, проблем та перспектив має важливе значення, принаймі, з трьох точок зору: 1) історичної, яка дозволяє зробити висновок про досить примітивний рівень існуючої практики та її відставання від теорії, збагаченої за рахунок методологічної експансії; 2) соціологічної, яка пов'язана з усвідомленням суспільством значення облікових дисциплін в управлінні виробничими системами; 3) прогнозної, яка полягає в можливості передбачення шляхів удосконалення єдиної системи за рахунок виділення та спеціалізації окремих підсистем обліку в інформаційному просторі. Таким чином, обґрунтування діючої практики, виявлення тенденцій та закономірностей розвитку бухгалтерського обліку в малому бізнесі України є необхідною передумовою прогнозування його подальшого удосконалення та створення національної моделі.

Актуальність дослідження. Вивчення основних проблем, тенденцій, закономірностей та перспектив розвитку системи бухгалтерського обліку в сфері малого бізнесу України стає актуальним у зв'язку поширенням глобалізації економіки та з переходом України від моделі планової економіки до моделі економіки ринкового типу, що вимагає переорієнтування системи обліку з контрольних-розподільчих функцій до сервісно-управлінських.

Актуальність дослідження посилюється об'єктивними причинами, зокрема, протиріччям між ринковими умовами господарювання, які принципово відрізняються від планових, та „старою” системою бухгалтерського обліку. За час незалежності України відбулись великі зміни у формах власності, організаційних формах підприємств, ринковій інфраструктурі, що суттєвим чином вплинуло на форми, види, методи планування, управління, аналізу, але

система обліку до цього часу зберігає окремі аспекти старої ідеології та методології. Система бухгалтерського обліку в Україні зберігає окремі риси концепції, яка зорієнтована на обслуговування підприємств соціалістичного типу господарювання, а завданням науки є розробка системи обліку для обслуговування підприємств ринкового типу. Пошуки моделі бухгалтерського обліку для України мають надзвичайно важливе значення, адже західні моделі в їх повному обсязі неможливо використати, оскільки кожна країна унікальна по своєму. Вирішення цього завдання вимагає адаптації існуючої системи бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів, посилення теоретичних досліджень, впровадження в практику нових підходів організації обліку на малих підприємствах, застосування прогресивних методик обліку, посилення ролі бухгалтера в управлінні виробництвом.

Дослідженнями проблем та перспектив розвитку бухгалтерського обліку в Україні, зокрема у сфері малого підприємництва, займається ряд провідних вітчизняних і зарубіжних науковців: Р.Адамс, І.М.Белова, М.Т.Білуха, О.С.Бородкін, Р.Ф.Бруханський, Б.І.Валуєв, С.Ф.Голов, О.О.Гуменюк, З.В.Гуцайлюк, А.М.Кузьмінський, М.В.Кужельний, Е.Майер, Р.Манн., Є.В.Мних, В.В.Сопко, М.С.Палюх, М.С.Пушкар, М.Г.Чумаченко, П.Я.Хомин та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз чинної практики, проблем, тенденцій, закономірностей та перспектив розвитку системи бухгалтерського обліку і контролю в сфері малого бізнесу України. На сучасному етапі розвитку суспільства облік орієнтується на головну мету – задоволення потреб управлінського апарату в необхідній інформації аналітичного характеру з врахуванням ієрархічних рівнів управління. В системі обліку виділяються підсистеми, які забезпечують інформацією певні рівні управління.

В процесі дослідження вирішувались наступні завдання:

- 1) виявлення найбільш суттєвих недоліків об'єктивного характеру, що зумовили консерватизм чинної системи бухгалтерського обліку;
- 2) обґрунтування необхідності виділення фінансового та управлінського обліку і визначення меж їх застосування у малому бізнесі;

- 3) дослідження проблематики організації обліку та контролю на сучасному етапі розвитку економіки України;
- 4) критичний аналіз чинної системи первинного та зведеного обліку за простою формою;
- 5) вивчення зарубіжних форм обліку та перспектив їх застосування на малих підприємствах в Україні.

Об'єктом дослідження обрано ПМП „КФ „Цейлон”.

Предметом дослідження є науково-теоретичні та організаційні аспекти чинної практики та перспектив розвитку системи бухгалтерського обліку і контролю в сфері малого бізнесу України.

Методи дослідження. При підготовці курсової роботи використано наступні методи наукового дослідження: монографічний – для детального вивчення об'єкта дослідження; порівняння – для виявлення спільних рис і відмінностей досліджуваних процесів і явищ; аналізу та синтезу – для деталізації об'єкта дослідження шляхом його розчленування на складові частини; групування – для виявлення концептуальних ознак об'єкта дослідження; середніх і відносних величин – для визначення рівня ефективності досліджуваних процесів.

Обсяг і структура курсової роботи. Курсова робота складається із вступу, чотирьох структурних питань, висновків і пропозицій, списку використаної літератури. Вона викладена на 56 сторінках машинописного тексту, ілюстрована 8 таблицями, 9 рисунками. Список використаної літератури включає 34 найменування.

1. Теоретичні аспекти організації систем обліку і контролю на підприємствах малого бізнесу

Побудова та належне функціонування бухгалтерського обліку забезпечується через органічне поєднання методологічних та організаційно-правових принципів його здійснення. Принципи бухгалтерського обліку відповідають вимогам того господарського механізму, процеси якого облік відображає та контролює, будучи його складовою частиною.

Нормативною базою, що регулює методологію та організацію бухгалтерського обліку, а також формування фінансової звітності суб'єктів малого бізнесу є: Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» № 996 від 16.07.1999 р.; «Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку», затверджене Міністерством фінансів України 24.05.1995 р. № 88; План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій суб'єктів малого підприємництва, затверджений МФУ 19.04.2001 р. № 186; «Положення про спрощену систему бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва», затверджене Міністерством фінансів України 30.09.1998 р. №196; Указ Президента України № 727/98 від 03.07.1998 р. «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», а також Положення (стандарти) щодо обліку відповідних об'єктів.

Ці та інші нормативні документи визначають, як передумови організації бухгалтерського обліку, так і принципи його побудови (рис.1).

Основними передумовами організації бухгалтерського обліку є:

- 1) самостійність і незалежність підприємства. Підприємство повинно бути юридично самостійним стосовно його власника. Розрахункові рахунки власника та підприємства розділені, відповідальність за зобов'язаннями один одного не перетинаються;
- 2) безперервність діяльності підприємства. Припускається, що підприємство постійно функціонує і продовжуватиме свою діяльність в майбутньому;

- 3) грошовий вираз усіх господарських операцій;
- 4) можливість поділу безперервної діяльності підприємства на звітні періоди і періодичність виявлення результатів діяльності та інше.

Рис. 1. Передумови та принципи побудови бухгалтерського обліку на малому підприємстві

Реалізація передумов бухгалтерського обліку забезпечується дотриманням його основних принципів: подвійного запису господарських операцій; історичної собівартості передбачає оцінку активів підприємства за фактичними витратами на їх виробництво чи придбання; визнання доходів, які визначаються і відображаються в обліку за методом нарахування, тобто з

моменту виникнення права на них; розмежування доходів і витрат між періодами та узгодження доходів звітного періоду з витратами, завдяки яким одержані ці доходи; повноти відображення всіх господарських операцій і виробничих процесів; достовірності і точності подання фінансової звітності; обачності і передбачуваності, згідно з чим потенційні збитки, знецінення активів відображати у результатах звітного періоду; постійності, тобто незмінності прийнятої методології відображення окремих господарських операцій та оцінки майна підприємства протягом поточного року (облікової політики) та інші.

Якщо методологічні основи бухгалтерського обліку розробляються централізовано – органами, які здійснюють керівництво ним, то організаційні напрямки побудови облікового процесу розробляються самостійно кожним підприємством, виходячи з його структури, особливостей технології та організації виробництва.

До важливих напрямків раціональної організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать: обґрунтований вибір форми обліку та звітності; визначення обсягу та складу облікової інформації необхідної для управління та контролю; розробка документування та документообігу; встановлення структури облікового апарату та розподілу обов'язків між окремими виконавцями та інші (рис.2).

Суб'єкти малого бізнесу, незалежно від технології виробництва, його матеріаломісткості та кількості здійснюваних операцій, можуть обрати один з таких варіантів ведення спрощеної форми бухгалтерського обліку:

- 1) просту форму бухгалтерського обліку;
- 2) форму бухобліку з використанням реєстрів обліку майна.

Перехід на спрощену форму бухгалтерського обліку вимагає використання спрощеного плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 186 від 19.04.2001 р.

Відповідно до спрощеної системи обліку малі підприємства за своїм бажанням можуть використовувати лише 8 клас діючого плану рахунків «Вит-

рати за елементами» без використання класу 9 «Витрати діяльності». При цьому рахунки 80 «Матеріальні витрати», 81 «Витрати на оплату праці», 82 «Відрахування на соціальні заходи», 83 «Амортизація», 84 «Інші операційні витрати» використовуються для відображення витрат операційної діяльності, а рахунок 85 «Інші затрати» – іншої звичайної та надзвичайної діяльності.

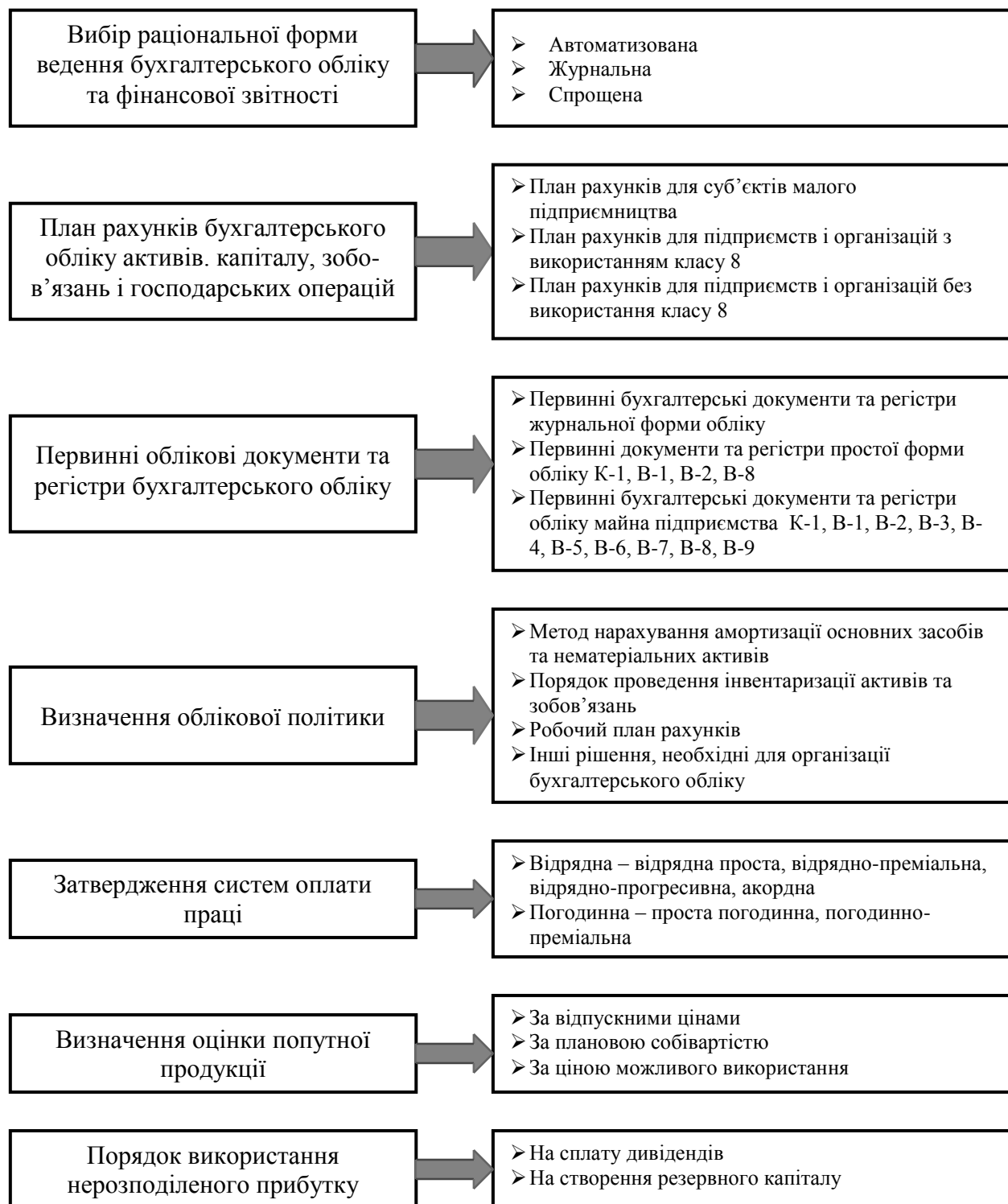
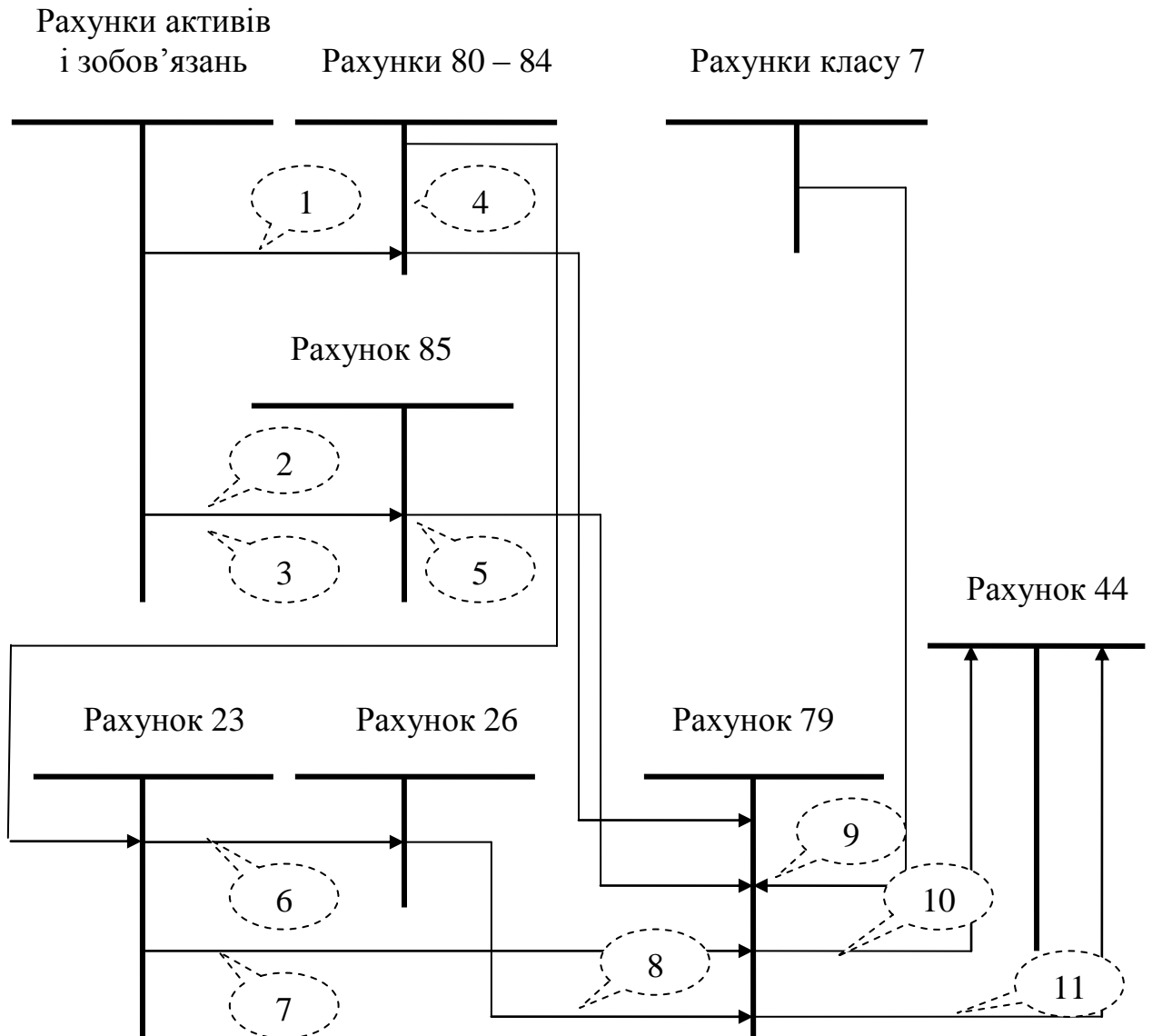

Рис. 2. Основні напрями організації бухгалтерського обліку на малому підприємстві

Загальний порядок відображення доходів і витрат в обліку підприємств малого бізнесу відображений на рисунку 3.

де: 1 – операційні витрати звітного періоду; 2 – інші витрати звітного періоду; 3 – списання витрат в частині прямих та виробничих накладних витрат; 4 – списання витрат в частині адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат; 5 – списання інших звичайних та надзвичайних витрат і суми податку на прибуток; 6 – виробнича собівартість готової продукції; 7 – виробнича собівартість робіт та послуг; 8 – виробнича собівартість реалізованої продукції; 9 – доходи звітного періоду; 10 – збиток; 11 – чистий прибуток.

Рис. 3. Схема відображення в обліку доходів і витрат підприємств малого бізнесу

Важливим напрямком організації бухгалтерського обліку на малому підприємстві є розробка і затвердження облікової політики.

Облікова політика розробляється кожним підприємством відповідно до законодавчої та нормативної бази бухгалтерського обліку.

Ступінь свободи підприємства у формуванні облікової політики обмежений державною регламентацією бухгалтерського обліку, яка надана переліком методик і облікових процедур, серед яких однак припустимі альтернативні варіанти. Вона визначається можливістю вибору конкретних способів оцінки, калькуляції, переліку бухгалтерських рахунків тощо. Отже, облікова політика підприємства – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, але й вибір методики обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя в обліку (залежно від поставленої мети). Іншими словами, облікову політику в широкому розумінні можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку).

Основою облікової політики підприємства є облікова політика держави. Рівні облікової політики та їх складові представлено на рис. 4.

Облікову політику підприємства повинні знати:

- 1) керівник підприємства, який несе відповідальність за її формування;
- 2) бухгалтер підприємства, за участю якого можна грамотно та всебічно обґрунтувати зміст облікової політики;
- 3) аудитор, оскільки облікова політика є одним з об'єктів дослідження, з вивченням яких розпочинається процес аудиторської перевірки;
- 4) податковий інспектор, адже від багатьох принципів облікової політики залежить порядок формування того чи іншого об'єкту оподаткування.

Облікова політика повинна забезпечити:

- 1) незмінність протягом поточного року прийнятої методології відображення окремих господарських операцій та оцінки майна. Зміна методології обліку на наступний рік повинна передбачатися у примітках до річної фінансової звітності;

2) повноту відображення в обліку за звітний період (місяць, квартал, рік) всіх господарських операцій, що були проведені за цей час, та результатів інвентаризації майна та зобов'язань;

3) правильність віднесення доходів та витрат, до відповідних звітних періодів, незалежно від часу надходження доходів та оплати витрат, якщо інше не встановлено чинним законодавством;

4) розмежування в обліку поточних витрат на виробництво та капітальних інвестицій;

5) тотожність даних аналітичного обліку оборотам та залишкам синтетичного обліку на перше число кожного місяця.

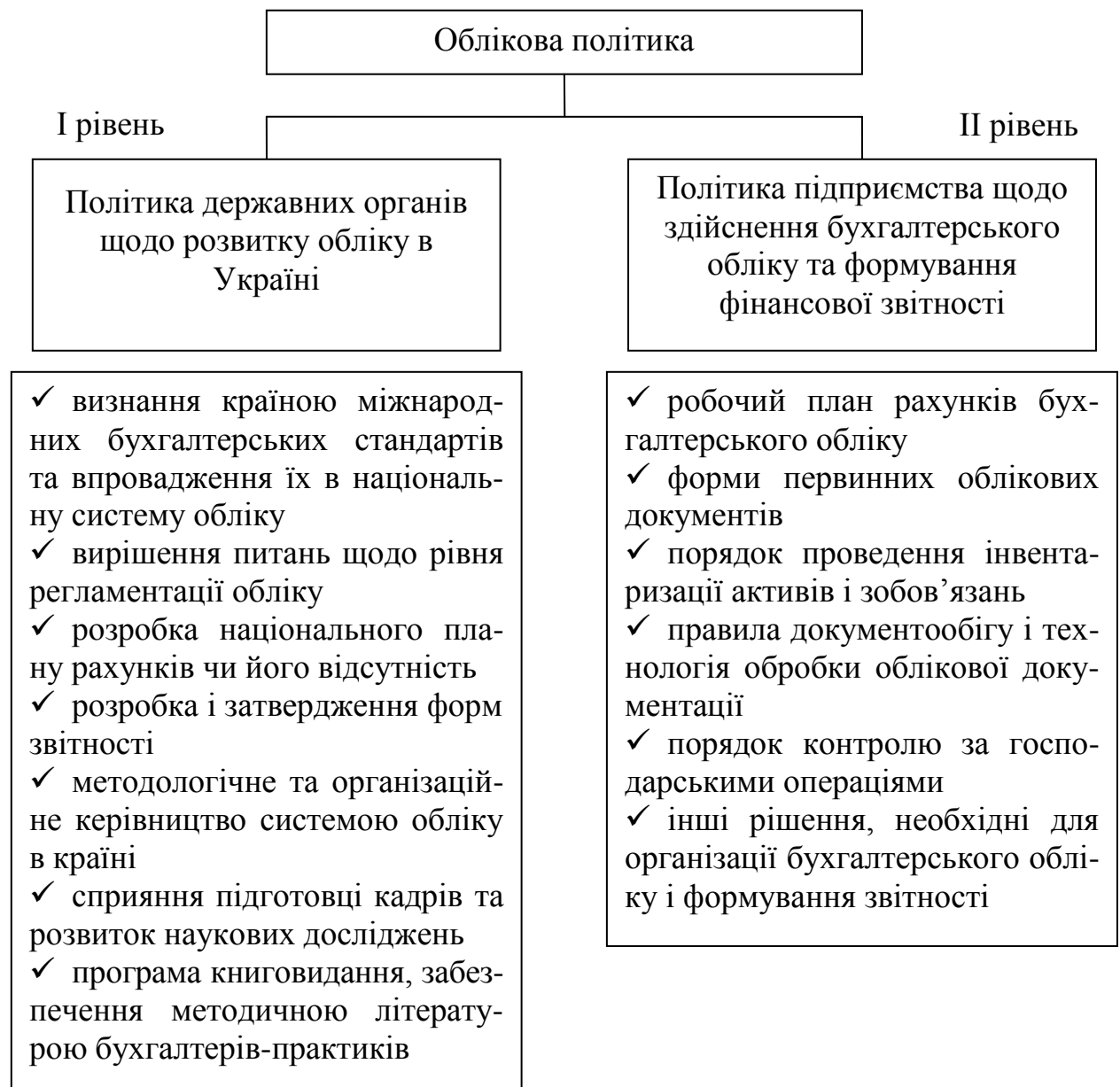

Рис. 4. Рівні облікової політики та їх складові

Складовою частиною організації обліку на підприємстві є перелік документів, що використовується для первинного відображення господарських операцій, а також перелік облікових реєстрів, необхідних для накопичення і систематизації інформації. Перелік документів повинен бути затверджений в наказі або розпорядженні керівника підприємства про облікову політику і може включати:

- 1) робочий план рахунків бухгалтерського обліку, що містить синтетичні та аналітичні рахунки, необхідні для ведення бухгалтерського обліку у відповідності до вимог своєчасності та повноти обліку та звітності;
- 2) форми первинних облікових документів, що застосовуються для оформлення фактів господарської діяльності, за якими не передбачені типові форми первинних облікових документів, а також форми документів для внутрішньої бухгалтерської звітності;
- 3) порядок проведення інвентаризації активів та зобов'язань;
- 4) методи оцінки активів та зобов'язань;
- 5) правила документообігу і технологія обробки облікової інформації;
- 6) порядок контролю за господарськими операціями;
- 7) інші рішення, необхідні для організації бухгалтерського обліку.

Послідовне проведення підприємством прийнятої облікової політики є одним з найважливіших завдань бухгалтерського обліку.

При формуванні облікової політики передбачається майнова відокремленість і безперервність діяльності підприємства, послідовність застосування облікової політики, а також тимчасова визначеність фактів господарської діяльності.

Облікова політика повинна відповідати вимогам повноти, обачності, привалювання змісту над формою, послідовності, безперервності, періодичності та іншим вимогам, передбаченим Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV.

Облікова політика є сукупністю конкретних елементів організації бухгалтерського обліку, які визначаються підприємством на підставі загальноприйнятих правил.

Положення облікової політики фіксуються в наказі керівника підприємства, що передбачає наступні розділи: 1) методологічні принципи та порядок ведення бухгалтерського обліку; 2) організація роботи облікового апарату; 3) технічна організація обліку; 4) організація бухгалтерського обліку.

В першому розділі наказу визначаються способи ведення бухгалтерського обліку, які суттєво впливають на оцінку і прийняття рішень користувачами бухгалтерської звітності. До них відносять: оцінку запасів, товарів, незавершеного виробництва і готової продукції; методи амортизації основних засобів; методи організації нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів; інші способи, що відповідають вимогам суттєвості; визнання доходів і витрат від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг; варіанти ведення обліку витрат виробництва.

Облік витрат на виробництво можна здійснювати: за елементами витрат (витрати на оплату праці, матеріальні витрати, амортизація тощо); за видами продукції (робіт, послуг); в розрізі виробничих або інших підрозділів; з використанням рахунків класу 8 чи без їх використання.

Другий розділ наказу визначає структуру облікового апарату та обов'язки окремих працівників бухгалтерії. Визначальним для встановлення структури облікового апарату є обсяг облікових робіт.

Досить тісно зі структурою облікового апарату переплітається і розподіл обов'язків між конкретними обліковими працівниками. Це є важливою частиною організації облікового процесу на підприємстві, яка є у віданні головного бухгалтера. Під його безпосереднім керівництвом для конкретних облікових працівників розробляються посадові інструкції, якими визначається коло їхніх службових обов'язків.

Третій розділ наказу забезпечує технічну організацію обліку на підприємстві. Виходячи з конкретних умов діяльності підприємства, обсягу облікової інформації, наявності кваліфікованих облікових кадрів визначається рівень механізації й автоматизації обліку.

В четвертому розділі наказу визначається: форма організації бухгалтерського обліку; форма ведення бухгалтерського обліку; форма внутріш-

нього господарського обліку; правила документообігу та технології обробки облікової інформації; обов'язки головного бухгалтера.

Підприємства малого бізнесу мають право відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV самостійно обирати організаційну форму бухгалтерської роботи. Її може виконувати: бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером; спеціалізована організація; аудиторська фірма (аудитор); окрема фізична особа на договірній основі; власник підприємства; керівник фірми.

Відповідно до принципу послідовності підприємство повинно постійно (з року в рік) застосовувати обрану облікову політику. Відповідальність за дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання та подання, у встановлені терміни, звітності покладено на головного бухгалтера. У разі, якщо неможливо застосувати єдину облікову політику, складаючи консолідовану фінансову звітність, це розкривають у Примітках до консолідованої фінансової звітності. Це зумовлено необхідністю порівнювати фінансову звітність підприємства для оцінки його фінансового стану, перспектив розвитку та результатів діяльності за певний період. У зв'язку з цим доцільного для кожного звітного періоду дотримуватися єдиної облікової політики.

Зміна облікової політики можлива тільки у випадках, передбачених П(С)БО і повинна бути обґрунтована і розкрита в Примітках до фінансової звітності. Облікова політика підприємства може змінюватися, якщо: змінюються статутні умови; змінюються вимоги органу, який затверджує П(С)БО; нові положення облікової політики забезпечують достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності. Не вважається зміною облікової політики інформація, що стосується: подій або операцій, які відрізняються за змістом від попередніх подій або операцій; подій або операцій, які не відбувалися раніше. Відображення у фінансовій звітності впливу зміни облікової політики на події та операції минулих періодів здійснюється шляхом; коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року; повторного надання порівняльної інформації щодо попередніх звітних періодів.

2. Методика первинного та зведеного обліку на підприємствах малого бізнесу

Склад облікових реєстрів, які ведуться на конкретному підприємстві, залежить від прийнятої на підприємстві форми ведення бухгалтерського обліку. Під формою ведення бухгалтерського обліку розуміють сукупність облікових реєстрів, які використовуються у певній послідовності та взаємодії для ведення обліку із застосуванням подвійного запису.

Форма ведення бухгалтерського обліку є важливим елементом одного з етапів циклу ведення бухгалтерського обліку (табл.1).

Таблиця 1.

Етапи (стадії) циклу ведення бухгалтерського обліку

№ з/п	Етап циклу ведення бухгалтерського обліку	Характеристика етапу
1.	Первинне спостереження	Аналізуються факти господарського життя, які вже відбулися та розподіляються на окремі господарські операції. Господарська операція відображається в бухгалтерському обліку за умови визначення часу її здійснення, змісту, вартісного вимірювання.
2.	Документальне оформлення операцій	Складається або приймаються від інших господарських суб'єктів документи, які відображають всі господарські операції та їх результати (рахунки, накладні, довідки тощо). Первинні документи перевіряються за формою, суттю та реєструються.
3.	Поточне групування фактів господарського життя	Дані документів про відповідну господарську операцію відображаються на

		рахунках бухгалтерського обліку. Складається бухгалтерська проводка з використанням подвійного запису, яка заноситься в облікові реєстри відповідно до обраної форми ведення бухгалтерського обліку
4.	Остаточне узагальнення фактів господарського життя	На основі даних бухгалтерського обліку складається фінансова звітність за встановленими формами
5.	Аналіз фінансової звітності	Проводиться детальний аналіз господарської діяльності підприємства на основі даних фінансової звітності

Певне поєднання хронологічного та систематичного обліку, відповідні форми зв'язку між обліковими реєстрами, спосіб і техніка облікових записів – це все визначає форму ведення бухгалтерського обліку.

Згідно з чинним законодавством підприємство самостійно визначає форму ведення обліку, тобто форма ведення обліку є об'єктом облікової політики й повинна зазначатися в Наказі про облікову політику.

В умовах комп'ютизації облікового процесу зміст форми ведення бухгалтерського обліку розширюється і поглиблюється. Вона визначає не тільки методи, але й технологічні та інформаційні аспекти організації бухгалтерського обліку й обробки облікових даних.

Форми ведення бухгалтерського обліку в умовах ручної облікової праці класифікується за: кількістю облікових реєстрів, які застосовуються, їх призначенням, змістом, формою і зовнішнім виглядом; послідовністю та способами записів в облікових реєстрах; зв'язком реєстрів хронологічного та систематичного, синтетичного й аналітичного обліку.

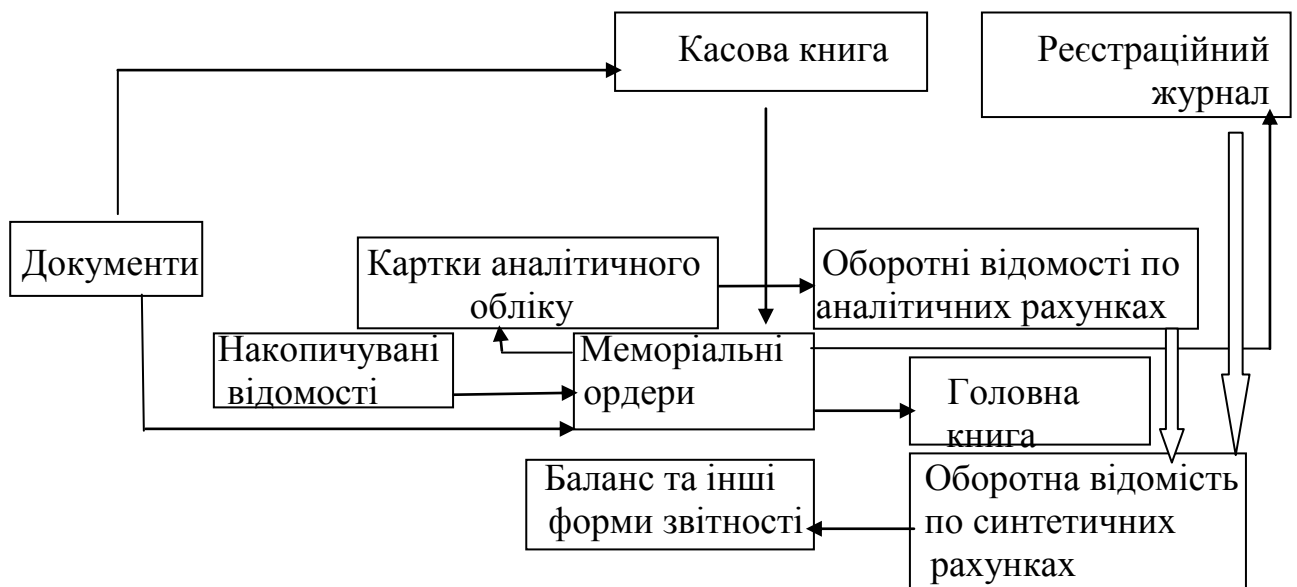
На сьогодні на підприємствах, в установах і організаціях України найбільш поширеними є такі паперові форми ведення обліку: меморіально-ордерна, "Журнал-Головна", журнальна, спрощена.

Класифікація облікових реєстрів

Ознака	Класифікація відповідно до ознаки	Сутність облікових реєстрів
За характером записів	Хронологічні	Записи здійснюються у порядку здійснення операцій, тобто у хронологічній послідовності (реєстраційні журнали, касова книга тощо)
	Систематичні	Записи відображаються у визначеній послідовності з певним групуванням однорідних за економічним змістом господарських операцій (Головна книга)
	Комбіновані (зведені)	Записи здійснюються одночасно хронологічному й систематичному порядку (журнали, відомості)
За ступенем узагальнення	Синтетичні	Реєстри, в яких облік ведуть за синтетичними рахунками. Синтетична (загальна) реєстрація є пов'язаною реєстрацією за допомогою рахунків за ознакою подвійності всіх без винятку змін, що відбуваються у різних частинах балансу
	Аналітичні	Реєстри, в яких облік ведуть за аналітичними рахунками. В аналітичних облікових реєстрах дані подають у натуральному, трудовому і грошовому вимірниках
	Комбіновані	Реєстри, в яких облік ведуть одночасно за синтетичними і аналітичними рахунками
За зовнішнім виглядом	Картки	Таблиці спеціальної форми й стандартних розмірів, виготовлені на цупкому папері та призначені для реєстрації господарських засобів (інвентарні картки обліку основних засобів, картки складського обліку матеріалів тощо)
	Вільні (окремі) аркуші	Окремі таблиці різного формату зі спеціальним графленням (відомості, журнали, меморіальні ордери, оборотні відомості тощо)
	Бухгалтерські книги	Спеціально розграфлені аркуші паперу, в яких відображають дані про наявність господарських засобів, джерела їх формування за синтетичними та аналітичними рахунками
За побудовою	Односторонні	Графи для дебетових і кредитових записів розміщені поблизу на протилежній стороні реєстру, а графи для фіксації дати, номеру бухгалтерської проводки, змісту операції - зліва і є загальними як для дебетових, так і для кредитових записів
	Двосторонні	Складаються з двох однакових частин, ліва з яких призначена для дебетових записів, а права - для кредитових
	Багато графічні	Реєстри, в яких одна з граф (найчастіше, дебетова) поділена на декілька. Використовуються для рахунків, суми яких згруповані за певними показниками
	Шахові	Записи виконуються у клітинці, яка розташована на перетині стовпчика й рядка таблиці, які відповідають дебетовому і кредитовому обороту на відповідних рахунках бухгалтерського обліку

Меморіально-ордерна форма ведення бухгалтерського обліку одержала назву від меморіального ордеру, складанням якого завершується обробка документів. Передбачає складання проводок на кожен документ окремою довідкою у меморіальних ордерах. Для здійснення операцій з однаковою кореспонденцією рахунків відкриваються окремі відомості, за якими в кінці місяця визначаються підсумки й складаються підсумкові меморіальні ордери.

Меморіально-ордерна форма надає широкі можливості для розподілу праці, але вимагає багаторазового переписування даних з реєстру в реєстр (рис. 5).

Умовні позначення:

запис \longrightarrow
звірка \Longrightarrow

Рис. 5. Меморіально-ордерна форма ведення бухгалтерського обліку

Основними принципами меморіально-ордерної форми ведення обліку є: оформлення бухгалтерських проводок меморіальними ордерами; розподіл синтетичного обліку на хронологічний і систематичний; ведення аналітичного обліку на картках; особлива будова Головної книги, яка розкриває кореспонденцію рахунків, що підвищує можливості аналізу й контролю за правильністю записів.

Сьогодні меморіально-ордерна форма ведення обліку використовується переважно в бюджетних установах.

Журнал-Головна. На підприємствах, які мають незначну кількість синтетичних рахунків, може застосовуватися один із спрощених варіантів меморіально-ордерної форми ведення обліку, який прийнято називати формою "Журнал-Головна" (рис. 6). За цим варіантом хронологічна реєстрація меморіальних ордерів поєднується із записами за синтетичними рахунками в одній книзі, яка має назву "Журнал-Головна".

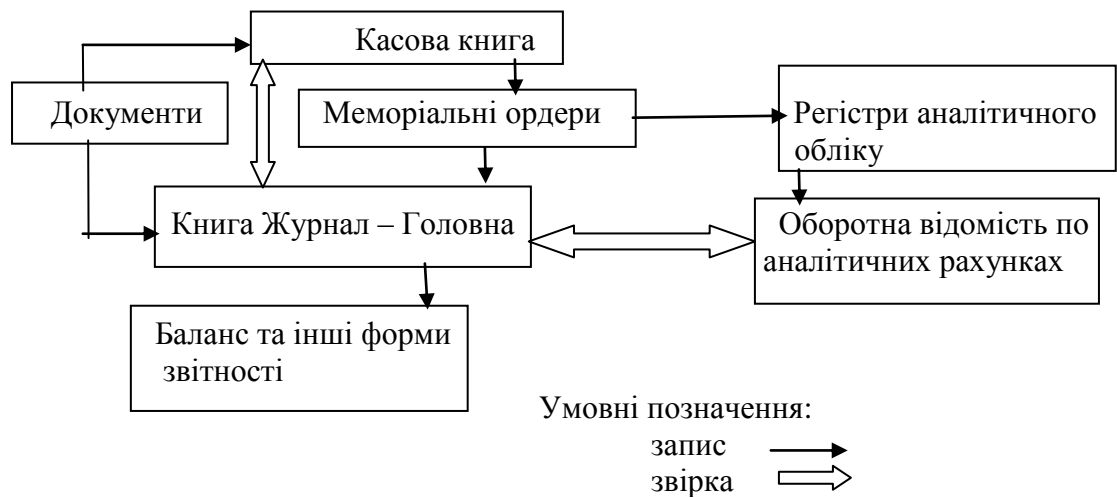

Рис. 6. Форма ведення бухгалтерського обліку "Журнал-Головна"

Журнальна форма ведення бухгалтерського обліку. Процес вдосконалення меморіально-ордерної форми ведення обліку зумовив відмову від складання меморіальних ордерів і реєстраційних журналів та появу більш прогресивної форми ведення обліку – журнальної.

Основними принципами журнальної форми ведення обліку є: побудова журналів за кредитовою ознакою; широке застосування накопичувальних журналів і допоміжних відомостей; поєднання в одному реєстрі хронологічного та систематичного запису; зазначення в журналах кореспонденції рахунків; поєднання в одному журналі, як правило, декількох економічно взаємопов'язаних синтетичних рахунків; побудова окремих журналів за рядом рахунків забезпечує поєднання синтетичного і аналітичного обліку; максимальне використання шахових відомостей і лінійно-позиційного способу. Тобто, ця форма ведення бухгалтерського обліку ґрунтується на застосуванні журналів, де збираються і систематизуються дані первинних документів, необхідні для синтетичного та аналітичного обліку (рис. 7).

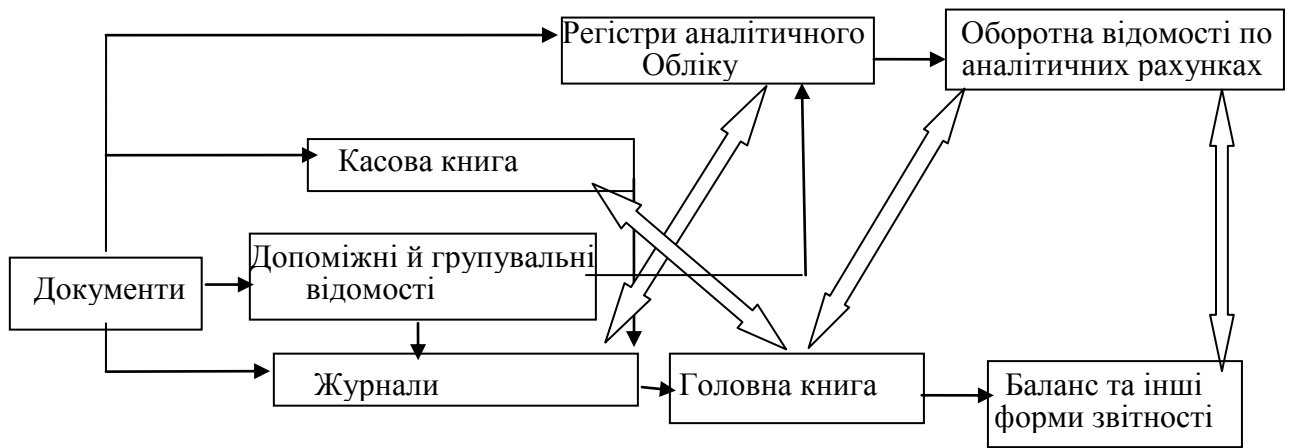

Рис. 7. Журнальна форма ведення бухгалтерського обліку

У журналах зазначаються коди (шифри) й найменування кореспондуючих рахунків за операціями, що обліковуються в даному журналі. Журнали відкриваються на місяць на окремий синтетичний рахунок або групу синтетичних рахунків. Вони є основними регістрами синтетичного, а в окремих випадках, за невеликого обсягу облікової інформації, і регістрами аналітичного обліку та розраховані на відображення документообігу невеликих і середніх підприємств. Записи до журналів здійснюються з кредиту одного (або декількох) синтетичних рахунків до дебету багатьох рахунків синтетичного обліку, а в деяких журналах навіть до дебету субрахунків бухгалтерського обліку та інших складових аналітичного обліку (статті, елементи).

Крім журналів, ця форма ведення бухгалтерського обліку передбачає складання відомостей, Головної книги, таблиць аналітичних даних, аркушів-розшифровок, реєстру депонованої заробітної плати, бухгалтерських довідок, (у випадку здійснення відповідних операцій).

Відомості, аркуші-розшифровки призначені для аналітичного обліку об'єктів, попереднього накопичення, групування та узагальнення облікових даних, що містяться у прийнятих до обліку документах.

Бухгалтерські довідки використовуються для виправлення помилок, допущених у минулих звітних періодах.

Головна книга використовується для узагальнення облікових записів у журналах, взаємної перевірки облікових записів за рахунками бухгалтер-

ського обліку й складання фінансової звітності. Вона передбачає щомісячне перенесення підсумків облікових записів з журналів до окремого аркушу, який виділяється на один синтетичний рахунок.

Порядок ведення облікових реєстрів, виправлення в них помилок, узгодженість даних синтетичного й аналітичного обліку затверджено законодавством. Формати (розміри) реєстрів бухгалтерського обліку для виготовлення (друкування) є орієнтовними та можуть удосконалюватися підприємством з урахуванням специфіки його діяльності.

Спрощена форма ведення бухгалтерського обліку. Невеликі підприємства використовують спрощену форму ведення бухгалтерського обліку, яка ведеться:

- а) за простою формою бухгалтерського обліку без використання реєстрів обліку майна малого підприємства;
- б) за формою обліку з використанням реєстрів обліку майна малого підприємства.

При використанні спрощеної форми ведення бухгалтерського обліку використовуються книги обліку господарських операцій, в яких відображають залишки на бухгалтерських рахунках і реєструють у хронологічній послідовності всі господарські операції, здійснені на підприємстві (рис. 8).

У Книзі обліку господарських операцій (К-1) ведеться реєстрація документів, відображаються операції на рахунках, визначається фінансовий результат. Вона містить всі рахунки, які застосовуються малими підприємствами, є комбінованим реєстром аналітичного та синтетичного обліку.

Шахова відомість (В-9) є реєстром синтетичного обліку та використовується для узагальнення даних поточного обліку і взаємної перевірки правильності записів на рахунках бухгалтерського обліку. Відомість відкривається на кожен місяць і використовується для запису даних за дебетом і кредитом кожного рахунку окремо. Дебет відповідних рахунків відомості заповнюється перенесенням кредитових оборотів з інших відомостей.

Суб'єкти малого підприємництва мають право використовувати будь-яку іншу форму ведення обліку (журнальну, комп'ютерну тощо). Комп'ю-

терна форма ведення бухгалтерського обліку. Використання комп'ютерної техніки вносить значні зміни до організації бухгалтерського обліку, причому з допоміжного засобу обчислювальна техніка перетворюється на визначальний фактор організації обліку. Застосування комп'ютерів дозволило автоматизувати робоче місце бухгалтера й підняти на якісно новий рівень процес реєстрації господарських операцій. Бухгалтер працює на комп'ютері в діалоговому (інтерактивному) режимі, використовує зворотній зв'язок у процесі обробки даних і отримання відповідних вихідних документів.

Рис. 8. Спрощена форма ведення бухгалтерського обліку

Основними перевагами комп'ютерної форми ведення обліку, порівняно з паперовою, є: вбудовані бухгалтерські знання (у програму закладено правила формування тих чи інших бухгалтерських проводок по господарських операціях, тобто форма бухгалтерського обліку наповнюється специфічними бухгалтерськими знаннями); паралельне ведення обліку за декількома стан-

дартами (на базі одних і тих же одноразово введених даних можна отримувати декілька систем оцінок і показників, що розраховуються за різними методиками); забезпечення отримання необхідної внутрішньої та зовнішньої звітності за вимогою управлінського персоналу (використання комп'ютерної техніки дозволяє отримувати інформацію з бажаним ступенем деталізації у будь-який момент часу).

Порядок ведення облікових записів при комп'ютерній формі бухгалтерського обліку наведено на рис. 9.

Рис. 9. Комп'ютерна форма ведення бухгалтерського обліку

Основні принципи комп'ютерної форми ведення бухгалтерського обліку наступні: відповідність багатьох реєстрів систематичного запису одному журналу хронологічного запису; накопичення і багаторазове використання облікових даних; один синтетичний рахунок – багато аналітичних рахунків. Кількість рахунків аналітичного обліку залежить від цілей, поставлених керівництвом перед обліком, і нічим не обмежується; автоматичне отримання інформації про відхилення від встановлених норм, нормативів, завдань тощо; одержання звітних показників у режимі діалогу "людина-комп'ютер"; автоматичне формування всіх облікових реєстрів і форм звітності на основі даних, відображених у системі рахунків.

Компонентами комп'ютерної форми бухгалтерського обліку є: інформаційне, технічне, програмне, організаційне та методологічне забезпечення.

Обробка даних при комп'ютерній формі ведення бухгалтерського обліку здійснюється в три етапи (табл. 3).

Таблиця 3.

Етапи технологічного процесу обробки даних при комп'ютерній формі
ведення бухгалтерського обліку

№ етапу	Зміст етапу	Вид робіт
I	Збір, реєстрація і обробка на комп'ютері облікових даних	Початкові дані з документів заносяться до пам'яті комп'ютера, й за допомогою комп'ютерних програм здійснюється групування та узагальнення
II	Формування на електронних носіях даних бухгалтерського обліку	Відбувається формування бухгалтерських проводок у журналі реєстрації господарських операцій, структурі синтетичних і аналітичних рахунків, довідниках аналітичних об'єктів. Одночасно здійснюється контроль процесу та обробка даних, занесених у масиви облікових даних
III	Виведення на запит користувача результатів за звітний період	Отримуються результати у вигляді реєстрів синтетичного обліку, аналітичних таблиць, довідок за даними рахунків бухгалтерського обліку або відображенням на екрані моніторі потрібної інформації

Сучасна комп'ютерна форма ведення бухгалтерського обліку базується на використанні персональних комп'ютерів та обчислювальних мереж. Практичне її застосування залежить від набору технічних засобів і вибору організаційних форм їх використання.

За рахунок одноразового введення даних забезпечується єдність інформаційної бази. Інтеграція обробки облікових даних та адаптація програмного забезпечення до потреб користувачів досягається шляхом застосування різних комп'ютерних програм.

Особливістю комп'ютерної форми бухгалтерського обліку є те, що вона не існує без конкретної комп'ютерної програми. Облікові реєстри різ-

них комп'ютерних програм не схожі один на одного. При повній комп'ютеризації облікових даних поняття форми ведення обліку переходить у поняття системи обліку, що має певні характерні ознаки. Комп'ютерна система обліку оперативно відображає основні процеси, пов'язані з отриманням різних зведених показників, які характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства. У цій обліковій системі інформація проходить єдиним каналом і вико-ристовується для будь-яких потреб управління.

Таким чином, комп'ютерна система обліку – це вдале поєднання професійних якостей і функцій користувача з інтелектуальними можливостями комп'ютерів, які дозволяють отримати необхідну для управління і оперативного контролю інформацію. Використання комп'ютерних програм – це єдиний шлях для ведення обліку в умовах комп'ютерних технологій. Недоліком комп'ютерної форми ведення обліку може бути висока вартість програмного та технічного забезпечення.

3. Методологія синтетичного обліку та формування звітності на малому підприємстві

Звітність малих підприємств складається на основі даних аналітичного і синтетичного обліку, який на малих підприємствах поєднаний в одних і тих же реєстрах. Насамперед на основі початкового балансу за тими синтетичними рахунками, де є залишки на момент створення малого підприємства, їх вказують у “Книзі обліку господарських операцій” ф. №К-1. Якщо на спрощену форму обліку переходить мале підприємство, яке вже функціонувало раніше, залишки за синтетичними рахунками в ній записують на основі тих реєстрів, де вони були відображені раніше: головної книги, обігового балансу.

У “Книзі обліку господарських операцій” ф. №К-1 відкривають Рахунки, які застосовують на малому підприємстві. Вона повинна бути пронумерована та прошнурована, а кількість сторінок вказана на останній сторінці, засвідчена підписами керівника малого підприємства, головного бухгалтера і скріплена печаткою. Книгу відкривають на рік. Станом на 1 січня поточного року в ній вказують за кожним синтетичним рахунком (якщо на малому під-

приємстві в ній відкривають окремі субрахунки, то і за цими субрахунками) початкові сальдо. Підсумки сальдо за всіма рахунками записують у графі 4, а у графі 3 вказують “Сальдо на 01.01.201_ р.”. Слід мати на увазі, що сальдо за всіма активними рахунками підраховують окремо від сальдо за всіма пасивними рахунками, хоч записують його однією сумою, оскільки вона має бути рівною як за дебетом, так і за кредитом відповідних рахунків. При нерівності підсумків сальдо активних і пасивних рахунків шукають причину помилки, оскільки дисбалансу тут бути не може.

Кожну господарську операцію у “Книзі обліку господарських операцій” ф. №К-1 записують методом подвійного запису, у відповідній кореспонденції рахунків, позиційним способом та хронологічній послідовності.

Оскільки на практиці записи у книзі проводять не кожного дня, а в кінці місяця, однорідні первинні документи, наприклад, видаткові і прибуткові касові ордери, платіжні доручення, товарно-транспортні накладні тощо можна попередньо згрупувати в один масив і записати їх підряд, однак слідкуючи, щоб не допустити записів у поточному місяці документів іншого місяця. Хоч при цьому хронологічний принцип запису операцій витримується не так прямолінійно, однак такий спосіб дозволяє уникнути технічних помилок, оскільки тут записи систематизуються за певними рахунками і не перемежуються іншими документами.

Однак, у будь-якому випадку треба забезпечувати відображення в певному поточному місяці документів, що стосуються цього періоду, не допускаючи їх перенесення на наступні місяці, що інколи трапляються на практиці. Особливо це є важливим при обліку податкових зобов'язань з податку на додану вартість, прибуткового податку з оплати праці, відрахувань на соціальне страхування, в Пенсійний фонд, інших нарахувань на оплату праці, оскільки перенесення, скажімо, їх суми з червня на липень автоматично зумовлює нарахування пені за прострочення платежів, або і штрафні санкції.

Кредитові обіги за кожним синтетичним рахунком, тобто, підсумки за місяць з “Книги обліку господарських операцій” ф. №К-1 у розрізі корес-

понадуючих рахунків за дебетом переносять у “Відомість (шахову)” ф. №В-9 та звіряють підраховані тут дебетові і кредитові обіги за синтетичними рахунками з даними відомостей ф. №В-1 по ф. №В-8 включно. Тому, для зручності, у “Відомості (шаховій)” ф. №В-9 у графі 1 “Дебет рахунку” синтетичні рахунки записують по порядку від 10 “Основні засоби” до 91 “Загально-виробничі витрати”. По горизонталі “З кредиту рахунків згідно з відомостями” рахунки вказують за порядком відображення їх у відомостях від ф. №В-1 по ф. №В-8 включно. Хоч тут не витримується порядковість запису синтетичних рахунків за зростанням їх номерів, однак це дозволяє систематизувати запис кредитових обігів за ними у відповідності з реєстрами аналітичного обліку, що полегшує звіряння записів за кожний місяць.

Таким чином “Відомість (шахова)” ф. №В-9 забезпечує взаємоув’язаний контроль записів як у “Книзі обліку господарських операцій” ф. №К-1, так і у відомостях аналітичного обліку основних засобів, виробничих запасів, витрат на виробництво, грошових коштів, розрахунків, реалізації, заробітної плати, що дозволяє швидко виявити допущені помилки і виправити їх.

Таблиця 4.

Відомість (шахова) ПМП „КФ “Цейлон” за березень 2018 р. ф. №В-9

Дебет рахунків	З кредиту рахунків згідно з відомостями								Всього за дебетом рахунків				
	В-1		В-2		В-3	В-4	В-5	В-6		В-7	В-8		
	15	70	20	13									
10	9000												9000
13		12000											12000
20				200									200
23													
і т. д. - за всіма синтетичними рахунками													

Разом з тим в окремих відомостях аналітичного обліку не зазначено кореспонденції рахунків. Так, у “Відомості обліку основних засобів, нарахованих амортизаційних відрахувань” ф. №В-1 вона не відображається за рахунками, які ко-респондують з рахунками 10 “Основні засоби”, 13 “Знос нео-

боротних активів” за якими тут проводять записи дебетових і кредитових обігів. Тому для складання “Відомості (шахової)” ф. №В-9 одночасно необхідно використовувати як відомість ф. №В-1, так і книгу ф. №К-1.

У “Відомості (шаховій)” ф. №В-9 відсутні сальдо за синтетичними рахунками. Тому, крім неї, на малих підприємствах доцільно передбачити застосування обігової відомості.

Таблиця 5.

Обігова відомість ПМП „КФ “Цейлон”

Назва рахунку бухгалтерського обліку	Сальдо на 1 січня 2018 р.		Обіг за січень		Сальдо на 1 лютого		Обіг за лютий		Сальдо на 1 березня 2018 р.	
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
10. Основні засоби										
13. Знос необоротних активів										
20. Виробничі запаси										
і т. д. - за всіма синтетичними рахунками										

Певною мірою обігова відомість дублює “Книгу обліку господарських операцій” ф. №К-1, оскільки в останній також є початкові і кінцеві сальдо за всіма рахунками за кожний місяць.

Однак, якщо врахувати, що Книга ф. №К-1 дуже громіздка у зв'язку з тим, що в ній, крім синтетичних рахунків, часто відкривають субрахунки, то ведення обігової відомості виправдане. Вона дає змогу без додаткових групувань скласти баланс малого підприємства.

За журнально-ордерною формою господарські операції у журналах та відомостях аналітичного обліку нагромаджуються протягом місяця. В кінці місяця із журналів підсумки обігів за кредитом рахунків переносять до Головної книги і записують загальною сумою за рахунком та частковими сумами за дебетом рахунків, з якими кореспондує зазначений рахунок, на відповідних розворотах аркушів Головної книги.

Наприклад, у Журналі 1 загальний кредитовий обіг рахунка 30 “Готівка” за грудень становить 12500 грн. Ця сума повинна бути записана в Головній книзі за кредитом рахунка 30 “Готівка” загальною сумою. Після цього записують часткові суми за дебетом кореспондуючих рахунків. Так, 680 грн. за дебетом рахунка 31 “Рахунки в банку” необхідно записати в розділі “Обіги за дебетом” Головної книги на наступному розвороті. Відкрито цей рахунок тут навпроти графи “З кредиту рахунка 30 за Журналом 1”. Записані 10160 грн., за дебетом рахунка 66 “Розрахунки за виплатами працівникам” зазначають у розділі “Обіги за дебетом” Головної книги навпроти графи “З кредиту рахунка 30 за Журналом 1” на відповідному розвороті, де відкрито рахунок 66.

Таблиця 6.

Головна книга ПМП „КФ “Цейлон”
Рахунок 30 “Готівка”

Місяць	Обороти за дебетом				Разом	Оборот за кредитом разом	Залишок	
	з кредиту рахунків						Дебет	Кредит
	31 за журналом № 1	60 за журналом № 2	37 за журналом № 3	70 за журналом № 6				
Сальдо на 01.03.2018 р.	10302	1600	279	345	12536	12500	125	
Сальдо на 31.03.2018 р.							161	

Таким чином, кредитовий обіг відразу записують у Головну книгу загальною сумою з одного журналу, в якому ведуть облік за рахунком, а загальну суму дебетового обігу формують з різних журналів. У поєднанні з шаховою побудовою Головної книги така методика записів дає змогу швидко звірити їх і оперативно виправити допущені помилки.

Після запису у Головній книзі кредитових обігів з усіх журналів, підраховують дебетові обіги за кожним синтетичним рахунком і сальдо на кінець місяця.

Головну книгу відкривають на рік, для записів за кожний місяць відводять один рядок. Після визначення загальних дебетових обігів за кожним синтетичним рахунком їх звіряють з реєстрами обліку, де відображені дані про записи за дебетом рахунка. На останньому розвороті аркушів Головної книги записують обіги за місяць і сальдо. Суми дебетових і кредитових обігів, а також сальдо за дебетом і кредитом повинні бути відповідно рівні.

Методичними рекомендаціями по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку передбачено використання для перевірки правильності складання реєстрів обігової відомості за рахунками, яка складається за даними обігів у Головній книзі після записів їх у ній з усіх журналів. Така відомість (на практиці її називають шаховим балансом) відкривається на місяць.

Таблиця 7.

**Шаховий баланс ПМП „КФ “Цейлон”
за березень 2018 р.**

Номери рахунків	Обіги за дебетом							Сальдо на початок місяця		Сальдо на кінець місяця	
	10	11	12	13	інші рахунки	99	Усього за кредитом	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
10	250610						261125	1425000	–	1414485	–
11		28125					12140	65120	–	81105	–
12			10120				6126	24165	–	28159	–
13				65140			65156	–	426705	–	426721
інші рах.					286905		286905	667129	1754709	854034	1951062
99						21120	21120	–	–	–	–
Усього за дебетом	250610	28125	10120	65140	286905	21120	652572	2181414	2181414	2377783	2377783

В кінці кожного місяця в шаховий баланс переносять із Головної книги обіги за кредитом і дебетом всіх синтетичних рахунків, визначають сальдо за ними, перевіряють рівність підсумків так само, як у Головній книзі. Не дивлячись на громіздкість такого реєстру – у підметі і присудку тут будуть вказані всі синтетичні рахунки, тут наглядно видно всі обіги, що полегшує звіряння записів за рахунками.

Звітність малих підприємств – це система показників, що охоплює і характеризує результати їх виробничо-фінансової діяльності за певний період. В ній знаходять відображення дані оперативного, статистичного фінансового, податкового та управлінського обліку.

Малі підприємства складають і подають статистичну, фінансову і податкову звітність. Статистична звітність відображає в деталізованому вигляді окремі сторони виробничих процесів. Фінансова звітність малих підприємств визначена Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 “Фінансовий звіт суб’єкта малого підприємництва” і відображає виробничі процеси та господарські засоби в узагальненому вигляді. Статистична і фінансова звітність взаємопов’язані і доповнюють одна одну. У податковій звітності наводяться дані про податки і платежі малого підприємства.

Система показників, що застосовуються у звітності, включає натуральні, трудові, умовні, відносні, вартісні вимірники у залежності від специфіки малих підприємств і особливостей процесів виробничої діяльності.

Вартісні вимірники використовуються у звітності малих підприємств для узагальнення і співставлення різних за економічним змістом і натурально-речовими ознаками витрат, для відображення загального обсягу виробництва різноманітної продукції, для обчислення таких економічних категорій як валовий дохід, прибуток, собівартість, фонд споживання, фонд оплати праці, узагальнення у балансі даних про активи та пасиви підприємства, про дебіторську і кредиторську заборгованість та інше. В якості вартісного вимірника застосовується діюча грошова одиниця – гривня.

Підставою для організації складання і подання звітності про діяльність малого підприємства є рішення про його реєстрацію. Навіть у випадках, коли підприємство не проводило жодної діяльності, звітність за встановленими формами обов’язково подається у визначені терміни. При цьому у відповідних формах звітності проставляють прочерки, але кожна з них підписується керівником та бухгалтером малого підприємства. Якщо мале підприємство здійснює будь-яку діяльність, звітні показники повинні повністю відповідати даним облікових реєстрів за відповідний період.

При складанні звітності необхідно дотримуватись певних вимог. Це, зокрема, об'єктивність, точність і достовірність звітних показників. Вони повинні ґрунтуватися на даних бухгалтерського обліку і суворо їм відповідати. Звітні документи повинні подаватись у встановлені строки. Порухення термінів подання звітності зумовлює накладення податковими інспекціями чи органами статистики економічних санкцій як на мале підприємство, так і на керівника та головного бухгалтера. Звітність повинна бути повною і все-сторонньою, в ній забезпечується співставність даних за різні звітні періоди, порівняльність категорій. Однак тут слід мати на увазі, що в період розробки нормативної бази підприємств в Україні проходить пошук раціональних форм звітності, що зумовлює часткові їх зміни, які необхідно враховувати при складанні звітності. Зокрема, змінюються і економічні категорії, що наводяться у звітних формах. Наприклад, з другого півріччя 1997р. введено категорію "Оподатковуваний прибуток" який відображається у "Декларації про прибуток підприємства" замість балансового прибутку, як було раніше.

Звітні показники малі підприємства подають лише за встановленими формами, які визначаються Державним Комітетом статистики і Міністерством фінансів та Державною податковою адміністрацією України.

Вимагати від малих підприємств невстановлені форми звітності заборонено. У звітності наводяться дані, які передбачені Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 року № 611 "Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці". Ті ж дані, що мають характер комерційної таємниці не можуть бути включені у звітність. Якщо зацікавлені відомства потребують такої інформації про діяльність малих підприємств, яка не включена у державну звітність, це може бути здійснене лише на договірних засадах.

Звітну документацію, як це визначено "Порядком забезпечення підприємств, установ, організацій, інших суб'єктів підприємницької діяльності України бланками форм облікової, звітної документації та інструкціями щодо їх заповнення", затвердженим Міністерством статистики України, Міністерством фінансів України, Національним банком України 31 серпня 1991 року, малі підприємства одержують наступним чином.

Бланками форм податкових декларацій і розрахунків платежів до бюджету вони забезпечуються самостійно, керуючись зразками, затвердженими Державною податковою адміністрацією України. Зразки цих документів є в районних чи міських податкових інспекціях.

Бланками форм фінансової звітності малі підприємства забезпечуються або за централізованими замовленнями, якщо вони входять до складу відповідних міністерств чи відомств, або ж самостійно. Бланки статистичної звітності видають районні (міські) відділи статистики.

Звітні форми повинні бути заповнені чітко, щоб не можна було двояко читати написані цифри. Будь-які підчистки чи необумовлені виправлення у звітності не допускаються. Якщо ж виникла потреба внести обґрунтовані зміни показників в окремі форми звітності, це завіряється керівником малого підприємства і головним бухгалтером. При цьому виправлення вносяться у всі взаємопов'язані показники різних звітних форм, і на протязі трьох днів виправлені звіти подаються в ті адреси, в які були подані недостовірні дані. Виправлення у звітні форми вносяться незалежно від того, ким виявлені викривлення звітності. Основою для внесення виправлень є акти аудиторської перевірки чи інші документи, підписані представниками органів, що проводили перевірку, і відповідальними працівниками малого підприємства, або рішення суду, арбітра, постанови слідчих органів. Якщо помилкові дані звітності були опубліковані, виправлення повідомляються також для публікації.

При виявленні помилок у звітності поточного року виправлення вносяться як у звітну форму того періоду, в якому були допущені помилки, так і в наступні звіти. У випадках, коли виявлені помилки у звітності стосуються будь-яких інших періодів, то незалежно від часу, в якому було це встановлено, виправлення вносяться у наступні звітні форми, якщо вони подаються з наростаючим підсумком. Наприклад, якщо при аудиторській перевірці звітності малого підприємства про результати його діяльності за минулий рік буде виявлено заниження суми виручки за перший квартал, виправлення слід внести не тільки у звітні форми цього кварталу, але також другого, третього та в цілому за рік.

Коли ж виправлення помилок у звітності потребує зміни бухгалтерських записів на рахунках, це проводиться в першому місяці, за який подається звіт після виявлення розходжень між звітними і фактичними даними, незалежно від того, за який період були допущені помилки. Наприклад, при аудиторській перевірці звітності малого підприємства було виявлено, що в першому кварталі минулого календарного року економічні санкції податкової інспекції за перевищення ліміту готівки в касі були віднесені на дебет рахунка "Валові витрати", замість відображення їх на рахунка 84 "Інші операційні витрати", чим занижено оподатковуваний прибуток і, відповідно, платежі у бюджет. Оскільки аудиторська перевірка проводилась у серпні поточного року, а виправлення помилки вимагає зміни записів на рахунках бухгалтерського обліку: дебет рахунка 841 "Валові витрати" та кредит рахунка 64 "Розрахунки за податковими платежами" методом "червоне сторно", і одночасно дебет рахунка 44, і кредит рахунка 64 "Розрахунки за податками й платежами" додатковою проводкою на суму помилки, а також дорахування в зв'язку з цим податку з прибутку і запису його суми на дебет рахунка 84 та кредит рахунка 64, то виправлення записів у обліку буде проведено у серпні, тобто, на дату перевірки. В такому ж порядку вносяться виправлення у звітність, коли не встановлено період, в якому були допущені розходження між фактичними і звітними даними.

У залежності від типу підприємств Міністерство фінансів України встановило обсяг і форми, та порядок складання і подання періодичної (квартальної) фінансової звітності. Встановлено, що малі підприємства, подають фінансову звітність у складі "Балансу" ф. №1-М і "Звіту про фінансові результати" ф. №2-М. Зміст балансу малого підприємства та звіту про фінансові результати є іншим, ніж для решти підприємств.

Для забезпечення достовірності фінансової, податкової і статистичної звітності важливе значення має якісний облік. Насамперед повинен бути складений достовірний і точний баланс малого підприємства. Саме рівність підсумків залишків за дебетом і кредитом всіх синтетичних рахунків, які відображаються у фінансовому звіті малого підприємства про його акти-

ви, зобов'язання і капітал – баланс ф. №1-М, засвідчує відсутність помилок при записах у реєстрах аналітичного обліку. В той же час нерідко на практиці трапляється, що пасив балансу перевищує його актив. Як правило, такі помилки зумовлені неправильним визначенням собівартості продукції (робіт, послуг). Інколи також виходить, що актив балансу більший, ніж підсумок за його пасивом. Такі помилки, як правило, зумовлені неправильним визначенням сальдо за активно-пасивними рахунками, відсутністю звіряння сальдо за аналітичними і синтетичними рахунками, або ж механічним переплутуванням дебетових і кредитових залишків при їх відображенні в "Книзі обліку господарських операцій" ф. №К-1 чи обіговій відомості, та перенесенням їх або Головній Книзі в баланс ф. №1-М. Тому при складанні звітності малого підприємства в першу чергу необхідно перевірити підсумки за аналітичними рахунками у відомостях ф. №В-1–В-8 на предмет відповідності їхнього сальдо за синтетичними рахунками у обіговій відомості. Далі слід звірити загальні підсумки балансу ф. №1-М та обігової відомості, маючи на увазі, що її підсумок буде завжди більшим, ніж валюта (сума) балансу, оскільки в ній не відображено сальдо за рахунком 13 "Знос необоротних активів", врахована не первісна, а залишкова вартість основних засобів, сума збитків, при їх наявності, відображається не в активі балансу (хоч це сальдо за дебетом рахунка 44 "Нерозподілені прибутки (збитки)", а в його пасиві (зі знаком "мінус").

Нерідко трапляються випадки, коли з метою показу бажаного фінансового стану малого підприємства, залишки за рахунками з обліку розрахунків у балансі наводять не розгорнуто, тобто в активі – борги покупців і інших дебіторів, а у пасиві – зобов'язання перед кредиторами, а згорнутим сальдо за синтетичним рахунком. Цього допускати не можна, оскільки в даному випадку порушуються інструктивні вимоги щодо складання звітності.

Далі звіряють відповідність даних аналітичних рахунків і субрахунків та синтетичних рахунків. При цьому користуються такими правилами. Сума залишків за дебетом активних аналітичних рахунків як на початок, так і на кінець місяця повинна дорівнювати загальному сальдо за відповідним синтетичним рахунком. Те ж саме стосується залишків за кредитом пасивних

аналітичних рахунків і відповідних синтетичних рахунків. Наприклад, сальдо у обіговій відомості синтетичного рахунку 20 "Виробничі запаси" на початок місяця складає 1746 грн. До цього рахунку відкрито у "Відомості обліку виробничих запасів, готової продукції і товарів" ф. №В-2 такі аналітичні рахунки. Таким чином, загальний підсумок за аналітичними рахунками дорівнює сальдо за синтетичним рахунком, що свідчить про їх правильність.

Відповідно сума дебетових і кредитових обігів за кожним синтетичним рахунком повинна бути тотожною загальним підсумкам цих обігів окремо за дебетом і кредитом аналітичних рахунків, що відкриваються до певного синтетичного рахунку. Наприклад, якщо у "Звіті про рух матеріалів" загальна сума дебетового обігу за наведеними вище аналітичними рахунками за місяць склала 4560 грн., а кредитового – 3120 грн., то такі ж дані повинні бути за синтетичним рахунком 20 "Виробничі запаси" у обіговій відомості.

Відповідно загальний підсумок дебетового залишку за аналітичними рахунками на кінець місяця, який в цьому випадку дорівнює 3186 грн., має бути тотожним сальдо за синтетичним рахунком 20 "Виробничі запаси" в обіговій відомості.

Для перевірки правильності даних як за аналітичними, так і синтетичними рахунками, користуються такими прийомами. За активними рахунками до початкового сальдо додають дебетовий обіг і віднімають кредитовий. Залишок на кінець місяця тут може бути або дебетовий, або відсутній, коли матеріали чи кошти повністю витрачені. Він відображається в активі балансу малого підприємства. Інколи на практиці трапляються випадки, коли залишок за активними рахунками на кінець місяця виходить від'ємний, так званий "червоний". Це свідчить або про допущені помилки при оприбуткуванні чи списанні матеріалів і коштів, або ж про так зване "роз'єднання" супровідних документів і матеріалів, що надходять на мале підприємство.

Оскільки виробництво в таких випадках не зупиняється, а матеріали списуються за фактичними витратами, то при відсутності документів на їх оприбуткування може виникнути ситуація, коли в обліку буде такий залишок. Перевірку записів за пасивним рахунком здійснюють, додаючи до

початкового кредитового залишку кредитовий обіг і віднявши дебетовий обіг за місяць. Залишок тут завжди пасивний і він відображається у пасиві Балансу малого підприємства за відповідною статтею.

Складніше здійснюється перевірка залишків за активно-пасивними рахунками, оскільки вони інколи змінюються тут за місяць на протилежні значення, тобто з дебетових на кредитові, і навпаки. Для цього використовують таку послідовність підрахунку. До початкового сальдо за дебетом додають дебетовий обіг за місяць і кінцеве сальдо за кредитом, а потім віднімають початкове кредитове сальдо, кредитовий обіг за місяць і кінцеве сальдо за дебетом рахунка. Результат повинен дорівнювати нулю. Наприклад, до синтетичного рахунка 37 “Розрахунки з різними дебіторами” відкрито аналітичні рахунки, за якими є такі записи.

Таблиця 8.

Дані за аналітичними рахунками ПМП „КФ “Цейлон”
за березень 2018 р.

Назва аналітичних рахунків	Сальдо на початок місяця, грн.		Обіг за місяць, грн.		Сальдо на кінець місяця, грн.	
Розрахунки з дрібнооптовим магазином №79	1292		6420	8515		803
Розрахунки з малим підприємством “Нектар”		3560	8616	5005	51	
Разом	1292	3560	15036	13520	51	803

Результати перевірки за наведеною вище методикою ($1292+15036+803-3560-13520-51=0$) засвідчують правильність визначення залишків за цим рахунком. Такий спосіб перевірки правильності відображення у звітності залишків за синтетичними рахунками стосується всіх без винятку рахунків з обліку розрахунків, оскільки навіть за синтетичним рахунком 66 “Розрахунки за виплатами працівникам”, який згідно теорії бухгалтерського обліку є пасивним, трапляються випадки розгорнутого сальдо, коли окремі працівники мають заборгованості з оплати праці перед підприємством. У цьому випадку дебетове сальдо за аналітичними рахунками у “Відомості обліку заробітної

плати” ф. №В-8, а загальну суму за синтетичним рахунком на основі обігової відомості, відображають у активі балансу за статтею “Розрахунки з іншими дебі-торами”. Заборгованість підприємства за нарахованою і не виданою на 1-ше число наступного за звітним місяця зарплатою на основі обігової відомості як кредитове сальдо за рахунком 66 “Розрахунки за виплатами працівникам” відображають у балансі за статтею. “Розрахунки з кредиторами”.

Ретельну перевірку здійснюють також щодо правильності відображення у “Звіті про фінансові розрахунки” ф. №2-М даних про виручку від реалізації продукції, визначення податку на додану вартість, акцизного збору, витрат на виробництво реалізованої продукції, результатів від її реалізації, прибутків чи збитків від іншої реалізації, інших доходів і витрат.

При цьому використовують такі специфічні методичні прийоми як аналітична і логічна перевірка операцій на рахунку 70 “Доходи від реалізації” та 90 “Собівартість реалізації”, здійснюють візуальний, логічний і математичний контроль записів про кількість відправленої у реалізацію продукції, її собівартість, кількість прийнятої до оплати реалізованої продукції, виручку за неї. Візуальний контроль одночасно поєднується з логічним при перегляді записів на рахунках і їх обдумуванні на предмет обґрунтованості. Математичний контроль здійснюється для перевірки правильності логічних висновків. Так, наприклад, якщо за дебетом рахунка 90 “Собівартість реалізації” є записи про більшу кількість відправленої у реалізацію продукції, ніж прийнято покупцями до оплати за кредитом рахунка 70 “Доходи від реалізації”, слід перевірити перш за все правильність підрахунку дебетових і кредитових обігів за кількістю. Застосовується при цьому і камеральна перевірка середньої собівартості та реалізаційних цін одиниці реалізованої продукції за рядом попередніх операцій. Звичайно, тут слід зважати на темпи інфляції, якщо вона спостерігалась у звітному періоді.

В необхідних випадках застосовується такий методичний прийом, як зустрічна перевірка. Для цього, наприклад, треба співставити операції і документи за рахунком з обліку готової продукції, розрахунків з покупцями і замовниками та обліку коштів з даними рахунка 70 “Доходи від реалізації”.

При перевірці правильності відображення виручки застосовується і такий методичний прийом, як контрольна звірка. Він полягає в тому, що дані рахунка 70 “Доходи від реалізації” звіряються з показниками контрольно-касових апаратів, або товарно-касових книг, які застосовуються при реалізації товарів за готівку.

Контроль правильності відображення у звітності виручки і, особливо, дотримання граничних націнок на придбані і реалізовані товари здійснюється за допомогою такого методичного прийому як взаємний контроль операцій і документів. При цьому співставляються документи, що є на малому підприємстві, з документами постачальників про куплені у них товари, чи покупців – на продану їм продукцію або товари. Цей метод дозволяє виявити як порушення при завищенні граничного рівня торговельної чи постачальницько-збутової надбавки (націнки), так і зловживання при реалізації продукції, товарів чи постачанні матеріалів малому підприємству.

Після ретельної перевірки облікових реєстрів малого підприємства можна скласти “Декларацію про податок на додану вартість” та “Декларацію про прибуток підприємства”. Для складання першої використовують книги обліку придбання та продажу товарів (робіт, послуг) та “Відомість обліку розрахунків та інших операцій” ф. №В-5. Декларацію про прибуток підприємства складають на основі даних реєстрів обліку валових витрат і доходів, якщо їх застосовують на малому підприємстві, або ж на основі вибірки даних з реєстрів аналітичного обліку виробничих запасів ф. №В-2, витрат виробництва ф. №В-3, грошових коштів ф. №В-4, розрахунків ф. №В-5, реалізації ф. №В-6 (відвантаження), розрахунків з постачальниками ф. №В-7.

При дотриманні викладених вище вимог щодо перевірки достовірності записів можна бути впевненим, що фінансова і податкова звітність малого підприємства буде якісною.

4. Особливості обліку діяльності на малих підприємствах за простою формою

Малі підприємства, на яких середньооблікова чисельність працюючих, включаючи сумісників, працівників за договором тощо до 50 осіб, при умові, що річна виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) тут не більша одного мільйона гривень, можуть перейти на спрощену систему оподаткування обліку та звітності, тобто, замість цілого ряду податків, сплачувати єдиний податок від виручки.

Варто звернути увагу на те, що виручкою на таких підприємствах вважається сума, фактично отримана на розрахунковий рахунок та в касу, оскільки вони не мають права застосовувати інший, крім готівкового та безготівкового способів розрахунків грошми.

За вибором малого підприємства воно може сплачувати окремо податок на додану вартість. Тоді єдиний податок визначається за ставкою 6 відсотків від суми виручки за вирахуванням акцизного збору. Таке підприємство має право виписувати податкові накладні, повинно відображати податковий кредит і податкові зобов'язання з ПДВ у книгах обліку придбання та продажу товарів (робіт, послуг), складати, крім "Розрахунку сплати єдиного податку суб'єктом малого підприємництва - юридичною особою, що сплачує податок за ставкою 6 відсотків", також розрахунок про сплату податку на додану вартість та сплачувати до бюджету обидва податки не пізніше 20 числа наступного місяця.

Якщо ж мале підприємство вирішило сплачувати 10 відсотків від суми виручки, воно не є платником податку на додану вартість, а тому податкових накладних не виписує, книг обліку придбання та продажу товарів (робіт, послуг) не веде, "Податкової декларації з податку на додану вартість" не складає, права на податковий кредит за податком на додану вартість, сплаченим постачальникам, не має.

Разом з тим, незалежно від того, яку ставку єдиного податку вибрало мале підприємство, воно сплачує, крім згаданих, такі податки та збори:

акцизний збір (при торгівлі підакцизними товарами); прибутковий податок та збори на державне пенсійне страхування та обов'язкове соціальне страхування з доходів найманих працівників; податок з власників транспортних засобів; орендну плату за землю; збір за забруднення навколишнього середовища; збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства (при торгівлі винопродукцією); місцеві податки та збори: з реклами, за паркування автомобілів, ринковий збір тощо, крім комунального податку та плати за розміщення об'єктів торгівлі.

Крім того, такі малі підприємства сплачують пенсійний збір за операціями з продажу чи придбання легкових автомобілів і нерухомого майна. Тому тут необхідно забезпечувати як облік єдиного податку (або й податку на додану вартість), так і нарахування й сплати інших податків і зборів.

Основою визначення єдиного податку є кредитовий обіг за рахунками класу 7 “Доходи і результати діяльності”. Такий висновок витікає з листа ДПАУ від 31.03.2000р. №4546/7/15-1317, де зазначено, що як виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у “Розрахунку сплати єдиного податку...” вказується загальна сума виручки та позареалізаційних доходів. Конкретний перелік позареалізаційних доходів наведено у “Порядку ведення Книги обліку доходів і витрат суб'єкта малого підприємництва – юридичної особи, яка застосовує спрощену систему оподаткування, обліку та звітності”, затвердженому наказом ДПАУ від 13.10.2000р. № 477 (із змінами від 12.10.2000р. № 554). Зокрема, тут зазначено, що у графі 5 Книги “Позареалізаційні доходи та виручка від іншої реалізації” відображаються суми, фактично отримані суб'єктом підприємницької діяльності на розрахунковий (поточний) рахунок та в касу від інших операцій (фінансовий результат від продажу цінних паперів, малоцінних і швидкозношуваних предметів, матеріалів, палива), орендна плата, проценти, грошові кошти, отримані у вигляді безповоротної фінансової допомоги, кредиторська заборгованість щодо якої минув строк позовної давності, а також дивіденди, якщо вони не були оподатковані у джерела виплати відповідно до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Варто звернути увагу, що на малих підприємствах, які сплачу-

ють 6 відсотків єдиного податку, цей обіг включає суму податку на додану вартість, який вже сплачений окремо. Однак це не означає, що на суму ПДВ можна зменшити базу визначення єдиного податку, як це робиться, наприклад, при визначенні валових доходів на інших малих підприємствах, що не перейшли на сплату єдиного податку. Незалежно від того, за якою ставкою сплачує мале підприємство єдиний податок, він обчислюється від загальної суми коштів, яка фактично надходить від покупців, хоч при цьому бази його обчислення відрізняються у залежності від того, включає виручка суму ПДВ – при ставці 6%, або ж ПДВ в неї не входить – при ставці 10%.

Таким чином на малому підприємстві, яке обрало єдиний податок, відпадає потреба обліку валових доходів і валових витрат у податковому обліку і складанні “Декларації про прибуток підприємства”, тут дещо спрощується облік, оскільки замість відповідних реєстрів податкового обліку, такі малі підприємства зобов’язані вести Книгу обліку доходів та витрат і касову книгу. Причому облік витрат виробництва малі підприємства можуть вести за власним бажанням із використанням лише рахунків класу 8 “Витрати за елементами”, що є достатнім для складання “Звіту про фінансові результати” ф.2-М, або ж із застосуванням рахунків класу 9 “Витрати діяльності”, якщо це зумовлено особливостями їхнього виробництва.

У той же час, хоч в Указі про це не згадується, крім зазначених реєстрів, малі підприємства ведуть фінансовий облік активів, капіталу й зобов’язань, що зумовлює застосування тут інших реєстрів: журналів-ордерів і Головної книги чи Книги обліку господарських операцій ф.№К-1 та відомостей ф.№1-9.

На підставі “Розрахунку сплати єдиного податку” необхідно скласти кореспонденцію рахунків дебет рахунку 82 “Відрахування на соціальні заходи” – 57% та дебет рахунка 84 “Інші операційні витрати” – 43% загальної суми нарахованого податку, і кредит субрахунка 641 “Розрахунки за податками”, аналітичний рахунок “Розрахунки за єдиним податком” – на всю його суму. Одночасно треба провести записи у кореспонденції дебет субрахунка 791 “Результат основної діяльності” та кредит рахунків 82 “Відрахування на

соціальні заходи”, 84 “Інші операційні витрати”. Сума перерахованого у бюджет єдиного податку відображається у кореспонденції дебет субрахунку 641 “Розрахунки за податками”, кредит субрахунка 311 “Поточні рахунки в національній валюті”.

Малі підприємства, де середньооблікова чисельність працівників за звітний період не більша 10 осіб та обсяг виручки від реалізації за рік не перевищує 500 тис. грн., можуть вести бухгалтерський облік за простою формою у відповідності до потреб управління без використання подвійного запису. Основним реєстром за простою формою обліку є Книга обліку доходів та витрат, в якій здійснюють реєстрацію даних первинних документів за видами доходів та витрат з метою визначення результатів господарювання.

Книгу обліку доходів та витрат при потребі можна доповнити необхідними графами чи скоротити у відповідності до вимог виробництва, управління та звітності. Наявність засобів чи джерел їх утворення у Книзі не відображають, оскільки це здійснюється в описах майна. В описі зазначають вартість об'єктів основних засобів, виходячи з кошторисних (розрахункових) чи фактичних витрат на їх будівництво та придбання (доставку, встановлення, реєстрацію тощо), а на підставі даних про рік введення об'єктів в експлуатацію та норм амортизації розраховують знос (при відсутності таких даних знос може визначатися, виходячи із стану об'єкта).

Однак господарські операції тут також оформляють первинними документами, складеними відповідно до статті 9 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999р. № 996, а бухгалтерський облік на малому підприємстві ведеться безперервно з дня його реєстрації.

Зокрема, облік доходів ведеться згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати", і до їх складу включають виручку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інші доходи, відображаючи у лівій стороні Книги обліку доходів та витрат (графи 6-9). До складу виручки від реалізації продукції входять суми, отримані малим підприємством від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг за діючими ціна-

ми із виключенням непрямих податків та інших вирахувань з доходу. Виручку від реалізації відображають у графі 5, податкові зобов'язання з податку на додану вартість (ПДВ) – у графі 12. Дата надходження грошей записується у графі 13 "Відмітка про одержання". Стан заборгованості на кінець звітного періоду визначають шляхом порівняння даних графі 10 "Загальна сума доходів" та графі 13 "Відмітка про одержання".

Витрати обліковують за елементами у відповідності до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 "Витрати". Матеріальні витрати та інші витрати відображають у правій стороні Книги. Матеріальні витрати, до яких належать вартість сировини, палива, будівельних матеріалів, запчастин, інших матеріалів, кормів, насіння, садивного матеріалу, тари тощо записують в графі 18 без суми ПДВ, який відображають в графі 25. Якщо підприємство не являється платником ПДВ, його суми мають входити до відповідної статті витрат. Куплені матеріальні цінності одразу списуються на виробництво. У вільних графах 19, 20 записують "Витрати за елементами по операційній діяльності" у відповідності до потреб. У графі 18 "Інші витрати" записують витрати, не враховані у попередніх графах. Для надзвичайних витрат передбачена графа 23, в яку записують втрати від надзвичайних подій (стихійного лиха) та витрат на їх запобігання і ліквідацію. В графі 24 відображають загальну суму витрат, здійснених у зв'язку з веденням господарювання.

На основні засоби, що належать господарству, нараховують амортизацію на загальних підставах, її відображають в графі 21. Норми амортизації затверджуються наказом (розпорядженням) керівникам малого підприємства. Порядок встановлення цих норм регламентується пунктами 23-26 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби".

В кінці звітного періоду проводять інвентаризацію. При цьому складають інвентаризаційний опис. На підставі даних про фактичну наявність запасів уточнюють суму витрат на різницю перехідних залишків запасів (матеріалів, готової продукції, незавершеного виробництва) на кінець та початок періоду. Загальний фінансовий результат визначають в кінці року або при припиненні діяльності як різницю між підсумками графі 10 "Загальна сума доходів" та уточненої суми витрат (графа 24).

Ведення Книги обліку доходів і витрат не вимагає спеціальної підготовки, вона легка і зрозуміла в користуванні, оскільки записи здійснюються без одночасного відображення взаємозв'язку господарських засобів та джерел. За даними бухгалтерських записів у Книзі можна отримати відомості про хід господарського процесу, скласти декларацію про доходи та про податок на додану вартість, баланс та звіт про фінансові результати.

За бажанням власника (засновника) малого підприємства можна вести аналітичний облік окремих видів засобів і зобов'язань шляхом використання відомостей обліку: основних засобів, витрат виробництва за видами діяльності, розрахунків тощо.

Для складання балансу використовують дані інвентаризаційних описів про наявність цінностей і відомості обліку основних засобів, де відмічають вартість одержаних та списаних об'єктів, суму нарахованої амортизації за звітний період та наведені відомості.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного курсового дослідження можна сформулювати наступні висновки та пропозиції:

1. Для України значення підприємництва є винятково актуальним. Розвиток мережі підприємницьких структур сприяє вирішенню проблем переходу до ринку, забезпеченню зайнятості вивільнених працівників та потреб суспільства в продукції та послугах, притаманних цьому сектору економіки. Оскільки в Україні малий бізнес поки що займає символічне місце в економічному просторі (від 1,5 до 3% по регіонах і в цілому в економіці), то можна з впевненістю стверджувати про величезний обсяг робіт, що передбачається в стратегічному Плані становлення та розвитку ринкових структур, в тому числі і малого бізнесу в ринковій економіці України.

2. Характеризуючи стан розвитку малого бізнесу в Україні, відмітимо, що в Україні масштаби та внесок малого бізнесу далекі не тільки від економічно-розвинених країн, але і від таких країн, як Польща, Чехія, Угорщина, Словенія, країни Балтії. Наприклад, у Польщі з населенням 39 млн. чол. діє 2 млн. малих підприємств, які є однією з передумов високих показників економічного розвитку польської економіки. В Україні ж з населенням 50 млн. чол. діє (тобто звітує про свою діяльність) 197 тис. малих підприємств, з чисельністю 1 млн. чол. Крім того, близько 2 млн. чоловік діють без створення юридичної особи. В умовах прихованого безробіття в Україні, тільки малі фірми можуть досить швидко створити нові та зберегти існуючі робочі місця. Частка малих та середніх підприємств у створенні ВВП значно менша, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою і складає лише близько 10%, тоді як у країнах ринкової економіки – 50-70%. Більше того, починаючи з 1994 р. процес створення малого підприємництва навіть загальмував, що свідчить про несприятливі умови для розвитку малого бізнесу. Причому, мале підприємство розвивається переважно у сферах торгівлі, громадського харчування, матеріально-технічного забезпечення, збуту та заготівлі – 53% від загальної кількості діючих, у промисловості – 14%, будівництві – 11%, побутовому

обслуговуванні – 5%, у сфері транспорту і зв'язку – 2%, у сфері АПК – 1%. Більшість малих підприємств, зареєстрованих як промислові, основні доходи отримують від торговельно-посередницької діяльності.

3. Аналіз реальних процесів розвитку малого підприємництва в Україні, реалізації урядових дій щодо його підтримки показує, що головною причиною, яка стримує подальший розвиток малого підприємництва, є несформованість у країні ефективної законодавчої закріпленої державної політики розвитку підприємництва, і зокрема, несформованість цілісної системи органів державної виконавчої влади з питань підприємництва. Свідченням неефективності діяльності органів державної влади у сфері розвитку підприємництва в Україні є, насамперед, зниження темпів зростання кількості діючих малих підприємств і чисельності працюючих у них, посилення процесу "тінізації" суб'єктів малого підприємництва.

4. Перехід до ринкових умов господарювання в Україні з особливою гостротою поставив питання про роль і місце держави в економічних процесах, особливо в регулюванні та підтримці малого підприємництва. Необхідність державної підтримки малого підприємництва, а отже, відповідної державної політики, викликана тим, що, незважаючи на вагомі переваги малого підприємництва, цей сектор економіки найбільш вразливий до таких несприятливих факторів, як невизначеність економічної стратегії, податковий тягар, свавілля корумпованих службовців, інфляційний тиск, конкуренція великих корпорацій тощо. Крім того, важливим чинником необхідності формування державної політики щодо малого підприємництва в Україні є те, що цього провідного, самостійного сектора ринкової економіки практично не існувало в недалекому минулому нашої країни як і в інших пострадянських країнах.

5. Дієвість та ефективність функціонування системи малого підприємництва в національній економіці визначається, безумовно, пакетом нормативно-правового забезпечення. Нормативною базою, що регулює методологію та організацію бухгалтерського обліку, а також формування фінансової звітності суб'єктів малого бізнесу в Україні є: Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» №996 від 16.07.1999 р.; «Положення

про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку», затверджене МФУ 24.05.1995 р. №88; План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій суб'єктів малого підприємництва, затверджений МФУ 19.04.2001 р. №186; «Положення про спрощену систему бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва», затверджене МФУ 30.09.1998 р. №196; Указ Президента України №727/98 від 03.07.1998 р. «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», Положення (стандарти) бухгалтерського обліку.

6. Значний вплив на систему функціонування малого бізнесу в Україні відіграє бухгалтерський облік. Основною аксіомою обліку на малих підприємствах є його спрощений варіант. Відповідні нормативні акти на рівні держави ухвалені. Однак, існують й певні проблеми. Зокрема, в науковій літературі висловлюються думки про недоцільність застосування на малих підприємствах рахунків дев'ятого класу, що навряд чи є переконливим стосовно всіх без винятку малих підприємств. Перш за все зазначимо, що на багатьох із них виникає потреба калькуляції собівартості продукції за видами, що при її різноманітності зумовлює ведення, поряд із рахунком 23 “Виробництво” такого як 91 “Загальновиробничі витрати”. Не всі малі підприємства за статусом є такими за обсягом витрат, отож, тут необхідне розмежування витрат виробництва від пов'язаних з утриманням апарату управління. Тому для їх обліку треба вводити рахунок 92 “Адміністративні витрати”.

7. Навряд чи правомірно собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг обліковувати на субрахунку 846 “Собівартість реалізації товарів.” Ілюзорність вигоди від скорочення кількості синтетичних рахунків очевидна, якщо співставити згаданий субрахунок з іншими пропонованими субрахунками, наприклад, 841 “Матеріальні затрати”, 842 “Витрати на оплату праці”, 843 “Відрахування на соціальні заходи” і т.д. Таке змішування різних за змістом субрахунків на одному синтетичному рахунку 84 “Витрати операційної діяльності” хіба що ускладнить облік, бо треба врахувати необхідність коригування собівартості реалізованої продукції, робіт чи послуг, сторнування відвантажених товарів і продукції при поверненні їх покупцями, націнки за

товарами. Тому на таких малих підприємствах, де виробництво багатогалузеве, все ж таки треба вводити синтетичний рахунок 90 “Собівартість реалізації”, що дозволить розмежувати на окремих відкритих до нього аналітичних рахунках кількість проданих товарів, продукції робіт і послуг за видами та їхню собівартість. Таким чином, на практиці конкретні умови виробничо-фінансової діяльності можуть зумовити потребу розширення спрощеного Плану рахунків суб’єктів малого підприємництва.

8. Досвід більшості зарубіжних країн підтверджує, що державна політика щодо малого підприємництва є важливим самостійним системним напрямом соціально-економічної політики держави в цілому відповідно до основних національних інтересів. Ця політика формується за принципом створення сприятливого середовища щодо розвитку малого підприємництва, особливо в тих напрямках діяльності, які дають максимальний соціально-економічний ефект у країні або регіоні.

9. Однак система державної підтримки малого підприємництва, про що свідчить світовий досвід, формується з урахуванням державного й політичного устрою, напрямів економічного розвитку, традицій регулювання й самоорганізації підприємницької діяльності, стану бюджетної та кредитно-фінансової системи, рівня громадської свідомості та інших факторів. Тому пряме перенесення на український ґрунт американської, французької, німецької або будь-якої іншої моделі підтримки малого підприємництва неможливе.

10. Аналіз процесів розвитку малого підприємництва в Україні, реалізації урядових дій щодо його підтримки показує, що головною причиною, яка стимулює подальший розвиток підприємництва, є несформованість в країні ефективною законодавчо закріпленою державною політикою розвитку підприємництва, і зокрема, несформованість цілісної системи органів державної виконавчої влади з питань підприємництва. Свідчення неефективності діяльності органів державної влади у сфері розвитку підприємництва в Україні є, насамперед, зниження темпів зростання кількості діючих малих підприємств і чисельність працюючих у них, посилення процесу «тінізації» суб’єктів малого підприємництва. Негативний вплив на процес становлення та розвитку мало-

го підприємництва мають відповідні правові, фінансово-економічні, організаційні та соціально-психологічні фактори, насамперед:

1) неповнота, суперечливість, і нестабільність чинної нормативно-правової бази розвитку малого підприємництва. Зокрема концепція розвитку підприємництва та відповідна Програма мають бути не актами вищого органу виконавчої влади, що мають силу лише в системі цих органів, а документами загальнодержавного значення, тобто їх має бути схвалено ВРУ.

2) нечітке ставлення до ролі малого підприємництва в соціально-економічному розвитку України (державну політику підтримки малого підприємства лише продекларовано, немає дійового механізму її реалізації). Практично не діє Указ Президента України «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності».

3) несформованість науково обґрунтованої стратегії проведення необхідних реформ та системного підходу до становлення та розвитку малого підприємництва як дійового ринкоутворюючого фактора. Зокрема чітко не визначено соціально-економічних завдань розвитку підприємництва, в тому числі малого, не обґрунтовано стратегію, тактику та пріоритети цього розвитку.

4) надмірний податковий тиск, нестабільність податкового законодавства, призвели до «активної тінізації» суб'єктів підприємницької діяльності. І, як приклад, з 500 тисяч зареєстрованих малих підприємств діють (тобто звітують перед органами статистики та податківцями) лише 30%. В Україні офіційно зареєстровано 980 тисяч фізичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, але за експертною оцінкою кількість їх сягає 5 млн. чоловік. Тому сьогодні завдання полягає в тому, щоб створити умови для розпочатку відкритої діяльності вже зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності.

5) немає системи фінансування, кредитування й страхування малого бізнесу, пов'язано з підвищенням підприємницьким ризиком (венчурних капіталовкладень). Уже більше двох років практично не діє Український фонд підтримки підприємництва, не створено регіональних фондів підтримки підприємництва в багатьох регіонах України.

б) недостатня майнова та матеріально-технічна підтримка малих підприємств, великі труднощі з одержанням виробничих та офісних приміщень.

7) наявність науково необґрунтованих обмежень щодо підприємницької діяльності, адміністративні бар'єри (недосконалість системи ліцензування, велика кількість контролюючих органів та дублювання їх функцій тощо).

8) несформованість належної розвиненої ринкової інфраструктури на загальнонаціональному, регіональному і місцевому рівнях, недостатні її можливості щодо забезпечення функціонування малого підприємництва.

9) несформованість розвинених відносин взаємодії державних органів виконавчої влади з громадськими об'єднаннями малих підприємців.

10) надмірна складність організаційно-правового механізму обліку та статистичної звітності суб'єктів малого бізнесу, що теж примушує багатьох суб'єктів сходити в «тінь».

13. Розв'язання існуючих проблем розвитку малого підприємництва в Україні потребує нових підходів до сприяння розвитку малому підприємству. Завдання полягає в тому, щоб суттєво підняти роль і місце малого підприємництва в економічному процесі суспільства, а саме: забезпечити протягом найближчих років у структурах зазначеного сектору зайнятості на рівні 25-30% дієздатного населення та виробництво до 25% валового внутрішнього прибутку. Саме з цього слід виходити при розробці та реалізації заходів щодо державної підтримки малого підприємництва.

14. Вирішення цього завдання, на нашу думку, має зосереджуватися на таких основних напрямках: по-перше – створення відповідної нормативно-правової бази; по-друге – розв'язання питань організаційного забезпечення малого підприємництва, насамперед; по-третє – формування й розвиток системи фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва; по-четверте – інформаційне, науково-методичне, консультативне та кадрове забезпечення; по-п'яте – розвиток ринкової інфраструктури малого підприємництва.

15. Формування державної політики розвитку малого підприємництва, визначення форм і методів її реалізації має бути невід'ємною частиною загальнодержавної доктрини демократичних соціально-економічних перетво-

рень в Україні і мати стратегічною метою формування значного прошарку середнього класу в країні як основи соціально-політичної стабільності в суспільстві. Подальший розвиток ситуації у сфері малого підприємництва без активного позитивного сприяння держави може призвести до згортання цього сектору національної економіки із загостренням економічних проблем і посилення соціальної напруги в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белова І. М. Особливості економічного розвитку та експортних можливостей агропромислових підприємств / І. М. Белова, Т. В. Дідоренко // Молодий вчений : науковий журнал. Херсон, – № 6 (46). – 2017. – С. 410 – 414.
2. Белова І. М. Завдання та принципи побудови обліку розрахунків з покупцями і замовниками / І. М. Белова, Т. В. Дідоренко // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 3 (28). – С. 217-220.
3. Белова І. М. Суть управлінського обліку та його місце в системі управління підприємством / І. М. Белова // Іноваційна економіка АПК. – Тернопіль. – 2015. – № 2 (57). – С. 240-245.
4. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік : підручник / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 480 с.
5. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : конспект лекцій / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 114 с.
6. Бруханський, Р. Ф. Поняття стратегічного управлінського обліку [Текст] / Р. Ф. Бруханський // Інноваційна економіка. – 2014. – № 4. – С. 310-313.
7. Бруханський Р. Ф. Трансформація дивідендної політики сільськогосподарських підприємств з позиції стратегічного менеджменту / Р. Ф. Бруханський // Наука молода. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – № 12. – С. 218-220.
8. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / І. Б. Садовська, Т. В. Божидарнік, К. Є. Нагірська. – Київ : ЦУЛ, 2013. – 688 с.
9. Бухгалтерський облік: концептуальні основи теорії / Шило В. П., Верхоглядова Н. І., Ільїна С. Б.: навчально-практичний посібник. – К.: Кондор, 2011. – 172 с.
10. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник / Ткаченко Н. М. – 6-те вид. – К.: Алерта, 2013. – 982 с.

11. Верига Ю. А. Облік і звітність суб'єктів малого підприємництва : навчальний посібник / Ю. А. Верига. – К. : ЦУЛ, 2014. – 264 с.
12. Гоголь Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія / Гоголь Т. А. - Чернігів : Лозовий В., 2014. - 383 с.
13. Гоголь Т. Спрощена форма організації бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу без застосування подвійного запису// Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 11. – С. 3-17.
14. Гоголь Т. Аналіз розвитку спрощеної форми бухгалтерського обліку в Україні // Бухгалтерський облік і аудит. - 2012. - №7. – С.10-19.
15. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV: Редакція від 19.01.2012. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://urist-ua.net>.
16. Гуменюк О. О. Взаємозв'язок між звітами в системі фінансової звітності / О. О. Гуменюк // Інноваційна економіка. – 2012. - № 5. – С. 116-119.
17. Дідоренко Т.В. Вплив міжнародних стандартів фінансової звітності на систему стратегічного обліку і аналізу підприємства / Т.В. Дідоренко // Вісник хмельницького національного університету, № 2, Том 1, 2015 (222). - С.110-114.
18. Дідоренко Т.В. Сутність витрат як об'єкта бухгалтерського обліку» / Т.В. Дідоренко // Науковий журнал «Молодий вчений». - № 1 (16) 1/2015. - С.126-129.
19. Дідоренко Т. Значення оперативного обліку в системі управління сільськогосподарським підприємством / Тетяна Дідоренко, Ірина Белова // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації : міжнар. зб. наук. пр. - 2017. - Вип. 1-2. - С. 29-37.
20. Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (з врах. змін і доповнень).
21. Кузьома В.В. Актуальні аспекти організації обліку та оподаткування суб'єктів малого підприємництва / В.В. Кузьома // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Випуск №2. – С. 134-137.

22. Кучер С.В. Особливості діяльності вітчизняних суб'єктів малого та середнього бізнесу: обліково-аналітичний аспект / С.В. Кучер // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. Випуск 9-1. – Ч. 1. – С. 208-211.
23. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 15.06.2011 р. № 720 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2011_06_15/MF11044.html.
24. Палюх М. С. Пермутації й модифікації в теорії бухгалтерського обліку / М. С. Палюх // Збірник наукових праць: випуск 22. Том 2. Економічні науки – Кам'янець-Подільський: Подільський державний аграрно-технічний університет, 2014. – С.262-269.
25. Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку, затверджене МФУ 24.05.1995 р. № 88
26. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій суб'єктів малого підприємництва, затверджений МФУ 19.04.2001 р. № 186
27. Положення про спрощену систему бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва, затверджене МФУ 30.09.1998 р. № 196.
28. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва" від 25.02.2000 р. № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>
29. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
30. Посібник для фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.udsa.org.ua/core/upl_images/files/UAPP_Manual_2012_final_Ukr_02_04_2012.pdf.
31. Потапенко О. М. Облік на підприємствах малого бізнесу : навч. посіб. / О. М. Потапенко, А. С. Полторак. - Миколаїв : Іліон, 2013. - 391 с.

32. Спільник, Ірина Сутність обліку та актуальність вивчення його історії [Текст] / Ірина Спільник // Прикладна економіка - від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 27 жовт. 2017 р.] / відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2017. - С. 166-169.
33. Сук Л. К. Облік на підприємствах малого бізнесу: навч. посіб. / Л. К. Сук, П. Л. Сук, О. В. Данілочкіна. - К. : Каравела, 2012. - 352 с.
34. Філіппова С. В. Вибір системи оподаткування та організація податкового обліку суб'єктами малого підприємництва - юридичними особами на засадах альтернативності : монографія / С. В. Філіппова, М. О. Ананська. - Одеса: Ноулідж, 2013. - 120 с.